

የአርሲ አሮሞ «ዋሰዲ» አባባሎች ትንተና

በ
ሐሰን ዋቀዮ

በኢ.ፌ.ዲ.ዲ ቋንቋዎችና ሥነ-ጽሑፍ ክፍል
ለአርትስ ባችለር ዲግሪ ማሟያ የቀረበ ጽሑፍ

የቋንቋዎች ጥናት ተቋም
አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ

ሰኔ 2001 ዓ.ም

የአርሲ ኦሮሞ «ዋሰዲ» አባባሎች ትንተና

**በ
ሐሰን ዋቀዮ**

**በኢ.ፌ.ዲ.ዲ ቋንቋዎችና ሥነ-ጽሑፍ ክፍል
ለአርትስ ባችለር ዲግሪ ማሟያ የቀረበ ጽሑፍ**

**አማካሪ
ሙሉጌታ ነጋሣ**

**የቋንቋዎች ጥናት ተቋም
አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ**

ሰኔ 2001 ዓ.ም

መታሰቢያ

ይህ ጥናታዊ ጽሁፍ ተምራ ለወግ ለማዕረግ እንድደርስ ምክንያት ለሆኑኝና የእኔን ፍሬ ሳያዩ ከዚህ አለም በሞት ለተለዩኝ ወላጆቼ ሃጅ ዋቀሩ ጅሎ፤ ሳፈዬ ባቼ፤ በዳቱ ገመዳ መታሰቢያ ይሁንልኝ።

ምስጋና

በቅድሚያ K3[®] S f fUI ጥቅም ካገኛል፤ ትዕግስትና ብርታቱን ሰጥቶ ለዚህ ላቦታኝ አላህ አልሃምዱልላህ በማለት ምስጋናዬን አቀርባለሁ።

የራሳቸውን የስራ ጊዜ መስዋዕት በማድረግ እንደመምህርም እንደጓደኛም ሆነው ግልጽና አበረታች እርምጃቸውን በመስጠት ቅንነት፣ ብርታትና ጥንቃቄን እንደማር በማድረግ ለስራዬ ፍጻሜ መሳካት ከፍተኛ አስተዋጽኦ ላደረጉልኝ አማካሪዬ አቶ ሙሉጌታ ነጋሳ ከልብ የመነጨ ምስጋናዬን አቀርባለሁ።

እኔ በራሴ በኩል የማልወጣቸውን ችግሮችን በመጋፈጥ፣ ተስፋዬን በማለምለም፣ ለስኬቴ መንገድ በመክፈት፣ እጄን ይዞ የመራኝ፣ ሌት ተቀን ከጎኔ ያልተለየ ውድ ጓደኛዬ አቶ አሰፋ ወ/ማርያም ከነቤተሰቡ በልቤ ውስጥ ልዩ ቦታ አለው። ጓደኝነት አንተ ለኔ ያደረከውን ሁሉ የሚያጠቃልል ከሆነ በእጅጉ ከባድ ነው።

ትምህርቴን አሻሽሎ ለወግ ማዕረግ እንድደርስ በሞራልም፣ በማቴሪያልም፣ በገንዘብም የረዱኝን በማንኛውም ሚዛን ቢሰፈር ልከፍለው የማልችለው ውሳኔ በመዋል ለስኬት ያበቁኝን እውነተኛ ጓደኞቼን መሀመድ ሃሰና፣ አብዱልሰላም ማማ፣ ንጉሴ ደአታ፣ ከዲር ዋቀዮ፣ ሁሴን አብሳ፣ ሁሴን ዱለቻ፣ አብዱረህማን ከዲር፣ አብደላ መሀመድ፣ ሳሊህ አብዱላሂ፣ አመር መሀመድ፣ መስፍን ገዛቦን ወለታቸው እኔ ከገለጽኩት በላይ ነው።

ለራሱ ሳይማር እኔን ለቁም ነገር ለማብቃት ከፊደል ቆጠራ አንስቶ እስከ ከፍተኛ ትምህርት አስተምሮ ለዚህ ደረጃ ላቦታኝ ውድ ወንድሜ አቶ ሁሴን አሪ ከነቤተሰቡ ምስጋናዬ ከፍ ያለ ነው።

ለfUI ጥቅም ጥናቴ ስኬት በቀጥታም ሆነ በተዘዋዋሪ ትብብራችሁ ላልተለየኝ በመተየብ በማረምና በማስተካከል ለረዱኝ ሁሉ ምስጋናዬ የላቀ ነው።

ለስራዬ መቃናት ጥናቴ ተሳክቶልኝ ለወግ ማዕረግ እንድብቃ በሃሳብ ላልተለየኝ ባለቤቴ ብርቱካን አህመድ እና ልጆቼ ሐዋ፣ ሸጊዶ፣ ፍራኦል፣ ሚልኪ፣ እፍናን ሐሰን ቤተሰባዊ ምስጋናዬን አቀርባለሁ።

አጠቃሎ

ይህ ጥናታዊ ጽሑፍ ዘጠና በሚሆኑ የአርሲ ኦሮሞ «ዋሰዲ» አባባሎች ላይ በማተኮር የተሠራ ነው። አባባሎቹ ከምዕራብ አርሲ ዞን ኮፈሌ ወረዳ የተሰበሰቡ ናቸው። አባባሎቹ በትምህርት ½ በተፈጥሮ ½ በንጽጽር ½ በአስመጣጣምና በተለያዩ ጉዳዮች ተከፋፍለው ቀርበዋል። “ዋሰዲ”ዎቹ (ሶስት ነገሮች) የህብረተሰቡን እውነተኛ ማንነት ½ ፍልስፍና ½ አተያይ ½ የህይወት ጎዳና ½ ስነምግባራዊ እሴቶች ወዘተ አንፃባርቀው ሀዘቡ የመተራረም ½ የመማማር ½ የመተሳሰብ ½ የመፈቃቀር ወዘተ ባህል እንዳለው የሚያሳዩ ናቸው። ስለሆነም ይህ ጥበባዊ የሕዝብ ቅርስ ትኩረት አግኝቶ ለምልሞ፤ አብቦና ፍሬ በማፍራት ከትውልድ ወደ ትውልድ በመተላለፍ ፈንታ በተወሰኑ የእድሜ ባለፀጎች አእምሮ ውስጥ እየጠወለገ ½ እየቀጨጨጨ ½ እየተረሳ ½ እየደበዘዘ ወዘተ ከእነሱ ጋር ወደ መቃብር በመጓዝ ላይ ነው። ስለዚህ እነዚህን አባባሎች ከመጥፋት ለመታደግ ተጠንተው በተለያዩ ዘዴዎች በማስቀመጥ እስከነ ሙሉ ለዛቸው ከትውልድ ወደ ትውልድ የሚተላለፉበትን ዘዴ መሻት ወቅቱ የሚጠይቀው ታሪካዊ ሥራ መሆኑ የዚህ ጥናት የትኩረት አቅጣጫ ሆኖ ተገኝቷል።

መታሰቢያ i

ምስጋና ii

አጠቃሎ iii

ማውጫ iv

ምዕራፍ አንድ 1

መግቢያ 1

1.1 የጥናቱ አላማ 1

1.2 የጥናቱ አስፈላጊነት 2

1.3 የመረጃ አሰባሰብ ዘዴ 2

1.4 የጥናቱ ገደብ 3

1.5 ያጋጠሙ ችግሮችና መፍትሔዎቻቸው 3

1.6 የኮፊሌ ወረደ መልካምድራዊ፣ ባህላዊና ማህበራዊ ሁኔታ 4

1.6.1 ጥናቱ የተካሄደበት አካባቢ መልካምድራዊ ገጽታ 4

1.6.2 የወረዳው ማህበራዊና ባህላዊ ሁኔታ 5

ምዕራፍ ሁለት 8

ክለሳ ድርሳን 8

2.1. የሥነ ቃል ምንነትና ጠቀሜታ 8

2.2. የሥነ ቃል ባህሪያት 10

2.3. የ#ዋሰዲ\$ አባባሎች ምንነትና ጠቀሜታ 12

2.4. የቀደምት ጥናቶች ቅኝት 14

U° ^ō Zef 17

¾> `c= *aV #ª cÇ=\$ >vvKA< f" } " 17

3.1. ትምህርትን የሚመለከቱ 17

3.2. ተፈጥሮN y, ml ከቱ 34

3.3. NóòRN y, ml ከቱ 44

3.4. >KS × ×U" ¾T >S Kh~ 50

3.5. ጉድለትን ¾T >S Kh~ 56

3.6. ልዩ ልዩ ጉዳዮችን ¾T >S Kh~ 66

U° ^ō > ^f 73

ማጠቃለያና ይሁንታ 73

ዋቢ መጻሕፍቶች

አባሪ

ምዕራፍ አንድ

መግቢያ

በዚህ ጥናታዊ ጽሁፍ ውስጥ የቀረበው የአርሮ ኦሮሞ «ዋሰር» አባባሎች ትንተና በአራት ምዕራፍ የተከፈለ ነው። የመጀመሪያው የጥናቱ ስዕል ሲሆን በውስጡም 3/4ው ስዕል ለመልካም ድራቁ፣ ባህላዊና ማህበራዊ ሁኔታ' የጥናቱ አላማ፣ የጥናቱ ገደብ፣ የጥናቱ አስፈላጊነት፣ የጥናቱን ዘዴና በጥናቱ ያጋጠሙ ችግሮችንና መፍትሄዎቻቸውን እንዲሁም ጥናቱ የተካሄደበትን የኮፊሌ ወረዳ ጂኦግራፊያዊ፣ ኢኮኖሚያዊና ማህበራዊ ሁኔታዎች አካትቷል። ሁለተኛው ምዕራፍ ክለሳ ድርሳንን የያዘ ሲሆን የቀደምት ጥናቶች ቅኝት እንዲሁም የሥነ ቃል ምንነትን፣ «ዋሰር» አባባሎችን ምንነት፣ ጥቅምና ባህርያት ይዘረዝራል።

ምዕራፍ ሶስት ዘጠና ያህል በአርሲ ኦሮሞ የሚነገሩትን «ዋሰር» አባባሎችን በተለያዩ ማጠንጠኛ ጉዳዮቻቸው ስር አደራጅቶ ይዟል። ለእያንዳንዱ «ዋሰር» አባባል ተመጣጣኝ ጥሬ ትርጉሞቻቸውን በመስጠት በማህበረሰቡ መቼ፣ በማን፣ ለምን ጉዳይና የት እንደሚነገር ፍሬ ሀሳቦችን በመውሰድ ትንተና ቀርቧል። አቀራረቡም በመጀመሪያ የመገኛ ቋንቋውን አባባል ቀጥሎ የአማርኛውን ትርጉምና በመጨረሻም የአባባሉን ትንተና በመስጠት የተሰናዳ ነው። ይዘታዊ ትንተናውም በስድስት ክፍሎች ተከፍሎ ትምህርትን፣ ተፈጥሮን፣ ንጽጽርን፣ አለመጣጣምን፣ ጉድለትንና ልዩ ልዩ ጉዳዮችን አስመልክቶ የቀረበ ነው። አብዛኛዎቹ አባባሎች በተባኝታይ ያታ የተገለጹ ቢሆንም በአካባቢው በሁሉም ያታዎች በእኩልነት ያገለግላሉ። የጥናቱ ማጠቃለያና ይሁንታ በአራተኛው ምዕራፍ ከቀረበ በኋላ በመጨረሻም ዋቢ መጻሕፍትና የወረዳው ካርታ ጋር አባሪ በመሆን ተያይዞ ይገኛል።

1.1 የጥናቱ አላማ

- ሀ. የአርሲ ኦሮሞ #^a ርር-ፍ አባባሎች ሕመምተኝነት በባህሪያቸው ለይቶ ለማሳየት፣
- ለ. የአርሲ ኦሮሞ #^a ርር-ፍ አባባሎች በቅርስነት ለተተኪው ትውልድ እንዲቆዩ ለማድረግ፣
- ሐ. #^a ርር-ፍ አባባሎቹ የማህበረሰቡን ገጠመኝና ፍልስፍና እንዴት አድርገው እንደሚያንጸባርቁ ለማሳየት፣
- ሀ. በኦሮምኛ ስነቃል ዙሪያ በቀጣዩ አዳዲስ ጥናት ለማድረግ ለሚሹ ልምድን ለማካፈልና ለጥናታቸው እንደመነሻ እንዲጠቀሙበት ለማድረግ፣

1.2 የጥናቱ አስፈላጊነት

ይህ ሥራ በኦሮሞ #ዋሰዲ\$ >vvKA< " ሥነ ቃሎች ቀጣይ ጥናት ውስጥ ሰፊ ጠቀሜታ ሊኖረው እንደሚችል ይታመናል። በኦሮሞ የታሪክ ማህደር ውስጥ ማህበረሰቡ በከፍተኛ ደረጃ የሚገለገልባቸው በዚህ ጥናት ውስጥ #ዋሰዲ\$ አባባሎች ተብለው የተጠቀሱ ሥነ ቃሎች በቃል ብቻ እየተነገሩና በጊዜ ብዛት ወዛቸው እየጠፋ በመምጣቱ ሙሉ በሙሉ እንዳይጠፉ በማድረግ በጽሁፍ ለተተኪው ትውልድ እንዲተላለፉ ካለው ድርሻ በተጨማሪ የሚከተሉት ጥቅሞች ይኖሩታል።

- #ዋሰዲ\$ አባባሎቹ አስተማሪ፣ አመራማሪ፣ መሪ፣ መካሪ > ' " ~ ወዘተ እንዲሁም የአፋን ኦሮሞ Gwɸ uS J ናቸው ከማህበረሰቡ አንደበት በማሰባሰብ በፈርጅ በፈርጃቸው ለመለየትና ለመተንተን ያስችላል፤
- በዘርፉ ቀደም ሲል በብዛቱም ሆነ በአይነቱ በዚህ አይነት ተደራጅቶና ተተንትኖ የተቀመጠ ወጥ ሥራ ባለመኖሩ ይህ ጥናት ለአዳዲስ ጥናቶች መነሻ ይሆናል፤
- በኦሮምኛ ውስጥ የሚነገሩ ስነ ቃሎች ያላቸው ለዛ ለሌሎች ቋንቋ ተናጋሪዎች ለማስተዋወቅ ከማስቻሉም በላይ የቋንቋ ተናጋሪዎች እራሳቸው በአማርኛ ቋንቋ ሲተረጎሙ የሚኖራቸውን ስሜት እንዲረዱት ያስደርጋል።
- ተሰባስበው የሚገኙት #ዋሰዲ\$ አባባሎች የሚያስተላልፉትን ፍልስፍና ነክና አመራማሪ መልእክቶች የሚተነተኑበትን አቅጣጫ ለአንባቢያንና ለቀጣዮቹ አጥኚዎች ያሳያል።

1.3 የመረጃ አሰባሰብ ዘዴ

ይህ ጥናት የተካሄደው በእድሜ የገፉ አዛውንቶች የተጣላን ሲያስታርቁ፣ ግጭትን ሲፈቱ፣ ጸሎቶችን ባህሪን ሲገልፁ ሲመክሩ በመካከላቸው በመገኘት በቃል ጠይቁ የተነገረውን አዳምጮ ማስታወሻ ደብተር ላይ በመጻፍ የተወሰኑትን በማሰባሰብ ነው። በተጨማሪም በደስታና ሀዘን ስፍራዎች፣ በማህበራዊ ሸንጎዎች ላይ በመገኘት በንግግሮችና በጨዋታዎች ተሳታፊ በመሆን አባባሎቹን ለመሰብሰብ ችያለሁ።

1.4 የጥናቱ ገደብ

ይህ ጥናት ካለው የጊዜና የገንዘብ ውስንነት የተነሳ ሰፊ የሆነውን የኦሮሚያ አካባቢዎች ሥነ ቃል በሙሉ ማዳረስ አልቻለም። በመሆኑም ሀፀ" ~ "«ፀ ¼ተ< } ~f #ዋሰዲ\$ አባባሎች ¼ተcucቡት ከምዕራብ አርሲ ዞን ኮፈሌ ወረዳ አካባቢ ነው።

1.5 ያጋጠሙ ችግሮችና መፍትሔዎቻቸው

ይህ ጥናት በሚደረግበት ጊዜ አንዳንድ ችግሮች አጋጥመዋል። ከእነዚህም ችግሮች ውስጥ የሚከተሉት በዋናነት ሊጠቀሱ ይችላሉ።

- ሀ. በአሰባሰብ ወቅት አንዳንድ ሰዎች መረጃ ለመስጠት ሙሉ ፈቃደኛ አለመሆናቸው፤
- ለ. መረጃ ለመስጠት ፈቃደኛ የሆኑትም ቢሆኑአንዳንዶቹ የሚሰጡት መረጃ እንዲፃፍ አለመፈለጋቸው፤
- ሐ. በመገኛ ቋንቋ የተሰበሰቡት «ዋሰዲ» አባባሎች የቋንቋውን ለዛና ውበታቸውን እንደጠበቁ ወደ አማርኛ መመለስ አድካሚ መሆኑ፤
- መ. «ዋሰዲ»ን ያውቃሉ ተብሎ ከተጠየቁት ሰዎች ከአብዛኛዎቹ የተጠበቀውን ያህል መረጃ አለማግኘት፤
- ሠ. ጥናቱ በተቀላጠፈ መልኩ እንዳይካሄድ የቦታ ርቀትና የኢኮኖሚ ችግርም መኖሩ ዋና ዋና ችግሮች ሆነው ነበር።

ከላይ የተዘረዘሩትን ችግሮች ለመቅረፍ የተቻለው አባባሎቹ የሚሰበሰቡት ለልዩ ጥቅም ሣይሆን ለትምህርት፣ መዝገብ ለማቆትና ለወደፊት ለተተኪው ትውልድ አገልግሎት እንዲሰጡ ታስቦ መሆኑን በማህበራዊ ሽንጎዎች ላይ በመግለጽና የአካባቢው ታማኝና ታዋቂ ሰዎች ደግሞ አምነው እንዲያሳምኑ በማድረግ ነው።

1.6 የኮፊሌ ወረዳ መልካምድራዊ፣ ባህላዊና ማህበራዊ ሁኔታ

1.6.1 ጥናቱ የተካሄደበት አካባቢ መልካምድራዊ ገጽታ

ጥናቱ የተደረገበት የኮፊሌ ወረዳ የምትገኘው በአሮሚያ ብሔራዊ ክልላዊ መንግስት በምዕራብ አርሲ ዞን ሲሆን የዞኑ ዋና ከተማ ከሆነችው ሻሸመኔ በስተምስራቅ በኩል ነው። የወረዳው ዋና ከተማ ኮፊሌ ትባላለች። ኮፊሌ ከሻሸመኔ 27 ኪሎ ሜትር ከአዲስ አበባ ደግሞ 277 ኪሎ ሜትር ርቃ ትገኛለች። ወረዳው በአብዛኛው ወጣ ገባማ የሆነ የመሬት አቀማመጥ የበዛበት ሲሆን አልፎ አልፎ ሜዳዎች የሚታዩበት ነው።

ኮፊሌ በእድገት የተራመደች ባትሆንም የስልክ፣ የንጹህ ውሃ፣ የክሊኒክ፣ የመብራትና የትራንስፖርት ወዘተ አገልግሎት ታገኛለች። ከአዲስ አበባ በሻሸመኔ ባሌ የሚሄደው ትልቁ ጎዳና ኮፊሌን አቋርጦ አዲስ አበባንና ባሌን ያገናኛል።

የወረዳው የቆዳ ስፋት 802 እስኩዌር ኪሎ ሜትር ነው። ኮፊሌን ስድስት የአሮሚያ ወረዳዎች እና የደቡብ ብሄር ብሄረሰቦችና ህዝቦች ብሄራዊ ክልል ያዋስኗታል። በሰሜን ምስራቅ ገደብ አሳሳ፤ በደቡብ ምስራቅ ዶዶላ፤ በምእራብ የደቡብ ብሄር ብሄረሰቦችና ህዝቦች ብሄራዊ ክልል፤ እና በሰሜን ሻሸመኔ፤ ቆሬና አርሲ ነገሌ ወረዳዎች ያዋስኗታል። ወረዳዋ በአርባ የገጠር ቀበሌ ገበሬ ማህበራትና በሶስት የከተማ ነዋሪዎች ማህበራት የተከፋፈለች ናት። ካርታው ከጽሁፉ መጨረሻ ላይ አባሪ ሆኖ ቀርቧል።

የህዝብ ብዛት በገጠር ወንድ 86,350 ሴት 86,992 በድምሩ 173,342 ፤ በከተማ ሴት 7,954 ወንድ 9,121 በድምሩ 170,75፤ በጠቅላላ በወረዳው ወንድ 95,471 ሴት 94,946 በድምሩ 190,417 ህዝብ መኖሩን የ2001 የኢ.ፌ.ዴ.ሪ መንግስት እስታትስቲክስ ኤጀንሲ፤ የአሮሚያ ገንዘብና ኢኮኖሚ ልማት ቢሮና የወረዳው አስተዳደር ሰነዶች ያመለክታሉ። በከተማ አካባቢ ከሚኖሩ ጥቂት የጉራጌውና የአማራው ብሄረሰብ በስተቀር የወረዳው ህዝብ ቀሪው አሮሞ ነው። የወረዳው ነዋሪዎች በአብዛኛው አሮሞኛ ተናጋሪዎች ናቸው።

1.6.2 የወረዳው ማህበራዊና ባህላዊ ሁኔታ

በወረዳው ከሰላሣ አምስት በላይ የኦሮሞ ጎሳዎች እንዳሉ ይነገራል። ከነዚህም ውስጥ ሠእመና፣ ጫትመና፣ ቆማ፣ ጎሬንግራ፣ ወንዶ፣ አልከሶ፣ ቢያሌ፣ ዋመኔ፣ ጎሞራ፣ ጋለማ፣ ነጎ፣ አሉጃነ፣ ቃንጫቆጫ ወዘተ ጥቂቶቹ ናቸው። የህብረተሰቡ አሰፋፈር በጎሳ ላይ የተመሰረተ ነው። በአንድ አካባቢ የሚኖሩት የአንድ ጎሳ አባላት ሲሆኑ ቤት የሚሰሩት ግድግዳውን በእንጨት ክዳኑን በሰር፣ በስንደዶና በገለባ ነው። ወረዳው ደጋማ ነው። የወረዳው ህብረተሰብ ኑሮ የተመሰረተው በከብት እርባታና በእርሻ ላይ ነው። ማህበረሰቡ ለከብቶቹ ልዩ ፍቅር አለው። የኑሮውም መሰረት በመሆናቸው በቤቱ አጠገብ ለማደራጀታቸው በረት በመስራት ይንከባከባቸዋል። በአብዛኛው የሚያረባው የቀንድ ከብት ሲሆን ፍየል፣ በግ፣ አህያና ፈረስንም ያረባል።

የሚመረቱ የእህል አይነቶች ገብስ፣ ስንዴ፣ በቆሎ፣ ተልባ፣ እንሰት፣ ድንች፣ ሲሆን ከአትክልትም የአበባ ጎመን፣ ጥቅል ጎመን፣ ካሮትና ቀይ ስርም ያመርታሉ። ከገበሬው ፍጆታ አልፎ ለገበያ የሚቀርበው ስንዴ፣ ገብስ፣ ተልባ፣ በቆሎ፣ ድንችና እንሰት ናቸው። ገበሬው ምርቱን የሚያመርትበት ሁኔታ በበሬና ኋላ ቀር በሆነው የአተራረስ ዘዴ ቢሆንም አልፎ አልፎ ለእርሻ ትራክተርን ለአጨዳ ኮምባይኔርን መጠቀም ጀምረዋል።

የወረዳው ህዝብ በደስታም ሆነ በሀዘን እርስ በርሱ ይደጋገፋል። ትብብሩ ግን በአንድ ጎሳ አባላት ላይ በጣም ያይላል። በችግር ጊዜ ይጠያያቃሉ፣ በደስታም አብሮ ይፈነጥሳሉ። በህዝቡ መካከል ችግሮች በድንበር፣ በግጦሽና በመሳሰሉት ሊከሰቱ ይችላሉ። በሰዎች መካከል የሚፈጠር ግጭት በጎሳ ደንብ መሰረት በሽምግልና ይፈታል።

የጎሣው አባል ጥፋት ቢፈፅም እንደጥፋቱ ደረጃ ይመከራል ወይም ይቀጣል። ለምሳሌ በድርጊቱ አካል ቢጎድል ለእያንዳንዱ የሰውነት አካል የተለያየ ጉማ (ካሳ) ይከፍላል። የአንድ ጎሳ አባል ከሌላው ጎሳ ሰው ቢጎድል የሚች ጎሳ ከገዳይ ጎሳ በአገኘው አባል ላይ እርምጃ ከመውሰድ ስለማይመለስ የገዳይ ጎሳ እንዳለ አካባቢውን ለቅቆ ይሸሻል። የሸሸው ጎሳ ወደ ቦታው የሚመለሰው በሽማግሌዎች ጉዳዩ ተመርምሮ ታይቶ እርቁ ከተፈጸመ በኋላ ነው። እርቁ የራሱ ስርአት አለው። ለተበዳዩ ቤተሰብ በርካታ ከብቶች በጉማ (ካሳ) መልክ ይሰጣሉ። ጉማውን ጎሳው በመረዳዳት ይከፍላል።

በማህበረሰቡ ዘንድ እንግዳ በጣም ይከበራል። በድሮ ጊዜ ወተት ከቤት ስለማይታጣ ለእንግዳው ቡና በወተት ይፈላለት ነበር። ገንፎ ተገንፍቶለት በቆሪ ተደርጎ ይቀርብለታል። ገንፎው የሚቀርብበት ቆሪ በቆዳ ተለብጦ በዛጎል ያጌጠ ነው። የሚበላውም ከቀንድ በተሰራ ማንኪያ ነው። እንግዳው በራሱ እጅ ብቻ አይበላም። ወንዶች ከቤተሰቡ አባላት መካከል በመቅረብ በማንኪያ ያጎርሱታል። ይህ መፈቃቀራቸውና መደጋገፋቸውን አመልካች ነው።

በባህሉ ሰላምታ መለዋወጥ (መጠያየቅ) ከፍተኛ ቦታ አለው። የሰላምታ አቀራረቡ ረዘም ያለ ነው። ልጁን፣ ቤተሰቡን፣ ከብቱን፣ አካባቢውንና ዘመዱ ሳይቀር ይጠያየቃሉ። በወረዳው ከሚፈጸሙ የጋብቻ አይነቶች ዋና ዋናዎቹ የሚከተሉት ናቸው።

ገበራ (ጥሎሽ): ይህ የጋብቻ አይነት የሙሽራው ቤተሰብ ለሙሽራት ቤተሰብ በርካታ የቀንድ ከብቶችን ጨምሮ የተለያዩ ስጦታዎችን በጥሎሽ መልክ በመስጠት የሚፈጸም ነው።

ወልገራ (ልውውጥ): ይህ የጋብቻ አይነት አንድ ለአቅሙ-አዳም የደረሰ ወንድ እህቱን ወይም ሌላ የዘመድ ልጃገረድ ለዚያኛው ወገን በመስጠት በለወጡ የዚያኛውን እህት የሚያገባበት ሥርዓት ነው።

ዳላ (ውርስ): አንድ ወንድ ካገባ በኋላ ቢሞት የሚችሉ ሚስት በአካባቢው ደንብ መሠረት ከሚቹ ወንድሞች መካከል (ቅድሚያውን ለታላቅ በመስጠት) አንዱን እንድታገባ የሚደረግበት የጋብቻ ሥርዓት ነው።

ሐዊ (በማባባል ማስከብላል): ወንዱ ሴቷን አባብሎ ፍቅር በማስያዝ ተዋድደውና ተስማምተው ተያይዘው ለጊዜው አካባቢውን ለቅቀው የሚከበልሉበት ሥርዓት ሲሆን በሁለቱ ቤተሰቦች መካከል እርቅ ከወረደ በኋላ ተመልሰው ጎጆአቸውን መሥርተው የሚኖሩበት የጋብቻ አይነት ነው።

አሴና: አንዲት ለአቅሙ-ሔዋን የደረሰች ልጃገረድ ሳታገባ eትዘገይና ጠያቂ ሳይመጣ ሲቀር ልቧ የፈቀደውን ጎረምሳ ቤቱ ድረስ በመሄድ ላገባህ መጥቻለሁ በማለት በር አስከፍታ በመግባት በሴቷ ፍቃድ ብቻ የሚፈጸም ጋብቻ ነው። በማህበረሰቡ ውስጥ ለሴቶች ካለው ከፍተኛ ክብር

የተነሳ በዚህ አይነት የመጣችን ሴት እምቢ ብሎ መመለስ ወግዝና ገለልተኛ ያደርጋል።እምቢ ብሎ የሰጠውም እንደዘሁ።

ቡቲ/ቡታ (ጠለፋ): አንድ ጎረምሳ ለማግባት ያሰባትን ኮረዳ ቤተሰቦቿንም ሆነ እሷን ሳያስፈቅድ አስገድዶ በመጥለፍ የሚፈጸም የጋብቻ ዓይነት ነው።

ቤንቤቶ: ቀደም ብሎ ያገባት ሚስት በወጣትነታቸው እያሉ ስትሞት የሚችል እህት በምትክነት የምትዳርበት ሥርዓት ነው። ይህም የሚደረገው የሚችል ልጆች በሌላ የእንጀራ እናት እንዳይተዳደሩና እንክብካቤ እንዲያገኙ አክስት ትሻላለች ከሚል አስተሳሰብ መሆኑን ማህበረሰቡ ያምናል።

አደባና: ከሙሽራውም ሆነ ከሙሽሪት ወገን ለተሟላ ጋብቻ የሚያስፈልጉትን ለማዘጋጀት አቅም ሲያጥርና ልጅቷ በሌላ ሰው ልትደፈር ወይም ልትጠለፍ ትችላለች በሚል ሥጋት ወይም ከሁለቱ ቤተሰቦች በአንደኛው ወገን በሚደረግ ግፊት የተሟላውን የጋብቻ ሥርዓት ለማከናወን አቅም እስኪገኝ የሚፈጸም የጋብቻ ዓይነት ነው። ከላይ ከተዘረዘሩት የጋብቻ አይነቶች መካከል ጎልተው የሚታዩት ገበራና ወልገራ ናቸው።

ምዕራፍ ሁለት

ክለሳ ድርሳን

አንድ ብሄር እንደብሄር ተለይቶ ከሚታወቅባቸው አበይት መለኪያዎች አንዱ ቋንቋ ነው። ቋንቋ ብሄሩን ማህበራዊ፣ ኢኮኖሚያዊ፣ ፖለቲካዊና ባህላዊ ማንነት የሚገለፅበት ታላቅ መሣሪያ ነው። ከዚህም ሌላ ቋንቋ ለሰው ልጅ ከእለት ግንኙነትና ግልጋሎት ባሻገር የወጡ የባህሉ፣ የአተያዩ የምኞቱና የተስፋው፣ የሀዘን ደስታው፣ ወዘተ መግለጫ ነው። ማንኛውም ህብረተሰብ ያለበትን ሁኔታ ገጠመኝን፣ ደስታ ሀዘኝን፣ ረሀብ ጥጋቡን፣ ጥላቻ ፍቅሩን፣ ድሎት ብሶቱን እንዲሁም ምኞትና ተስፋውን በተለመደው አባባልና ድርጊት ይገልፀዋል። ይህንን ለማድረግ ዋነኛ መሳሪያ ቋንቋ ነው። በቋንቋ ተጠቅሞ መንፈሳዊም ሆነ ቁሳዊውን ዓለም ይገልጻል። ይህንንም አንድም በዕሁፍ መልክ አሊያም በቃል(ስነቃል) ከአካላዊ እንቅስቃሴ ጋር አዋህዶ በክዋኔ ይፈፅማል።

የሥነቃልን በአጋጣሚ መፈጠር አስመልክታ ሕገወግ/192፡2/ እንደሚከተለው ስጠፍ² ::

Oral literature is by definition dependent on a performer,who formulated it in words on a specific occasion-there is no other way in which it can be realized as literary product.

ሥነቃል: በክዋኔ አማካኝነት በአንድ ማህበራዊ አጋጣሚ በተለያዩ መንገዶች የሚገለፅ በተሳታፊዎች ፊት በድርጊት የሚቀርብ እንጂ እንደጽሁፋዊ ስነጽሁፍ I' Tdr F' \Üፍ የMፀበn ተ'ª EN I Mለት ገልጻEv።

2.1. የሥነ ቃል ምንነትና ጠቀሜታ

ስነ ቃል ከትውልድ ወደ ትውልድ በቃል የሚተላለፍ፣ በአመዛኙ በክዋኔ የሚገለጽ፣ የአንድ ማህበረሰብ ፈርጆ ብዙ አይረሴ ህይወት የሚንፀባረቅበት ባህላዊ ቅርስ መሆኑን የዘርፉ ምሁራን ተስማምተውበታል። ስነቃል በሁለት ቅርጾች ይከሰታል። እነሱም በዝርወ ትረካ የሚነገሩና በግጥም በመቅረብ የሚሰሙ ናቸው። እነዚህም ክፍሎች የየራሳቸው ልዩ ልዩ ንኡሳን ዘርፎች አሉአቸው። በዝርወ ከሚቀርቡት ተረት፣ አፈታሪክ፣ ምሳሌያዊ አነጋገር፣ አባባሎች፣ ቀልዶችና ሌሎችም ይገኙበታል። ግጥማዊ በመሆን ከሚዘመት ቀረርቶን፣ ፋክራን፣ ባህላዊ ዘፈኖችንና እንጉርጉሮዎችን መጥቀስ ይቻላል።

ስነቃል የሰውን ልጅ ማንነት፣ አመለካከት፣ የኑሮ ውጣ ውረድ ወዘተ ከትውልድ ወደ ትውልድ ከማስተላለፉም በላይ በአንዲት ሀገር የሚከናወኑት ፖለቲካዊ፣ ማህበራዊና ኢኮኖሚያዊ ጉዳዮች ምን እንደሚመስሉ አጉልቶ ያሳያል። ስነ ቃል የአንድን ህዝብ ታሪክ፣ ወግ፣ ባህል፣ ወዘተ ለማጥናት፣ ለመመርመርና ለማወቅ ይጠቅማል። ስነቃል ያለውን ታሪክና ወግ ማጥኛ ብቻ ሳይሆን የዛሬውን ህይወት ለመጨመር ትውልድ ቀርጾ ለማቆየት ያገለግላል።

ስነ ቃል በህብረተሰቡ ዘንድ ተወዳጅነትና ታዋቂነት ያላቸው ልምዶች፣ ወጎችና ባህሎች በአዲሱ ትውልድ ሠናይ የሆኑት እንዲጠበቁና እንዲቆዩ ለማድረግ በማስተማሪያነት ያገለግላል። ስነ ቃል ስነምግባራዊ እሴቶችንም ማስተላለፊያ ነው።

የሰው ልጅ በኑሮው ትግል ውስጥ በሚያደርገው እንቅስቃሴ ህይወቱን ለማቆየት ኑሮውን ለማሻሻል አዳዲስ ግኝቶች ላይ ለመድረስ ከፍተኛ የጉልበትና የአእምሮ መስዋእትነት ይከፍላል። በዚህ ምክንያት መዳከምና መሰልቸት ይመጣል። ያንን የሰለቸውን አእምሮ የደከመውን አጠናክሮ በአዲስ መንፈስ ለመምራት በሚነሳበት ወቅት ስነ ቃል ከፍተኛውን ሚና ይጫወታል። የማህበረሰቡን ስነልቦና እንድንረዳም ያደርጋል። የነበረውን የህይወት ጎዳና በማጤን ለወደፊቱ ሁኔታን ለማመቻቸት ያስችላል።

2.2. የሥነ ቃል ባህሪያት

አንድ ነገር ከሌላው ተለይቶ የሚታወቅበት የራሱ የሆነ ባህሪ አለው። ስነቃልም በቃል መተላለፉ፣ አመንጨጫ /ደራሲው/ አለመታወቁ፣ ቡድናዊ መሆኑ፣ በአድማጮች አእምሮ ውስጥ ስርዖ እንዲገባ እጥር ምጥን ባለ ሁኔታ መቅረቡና ጥበቡን ተወዳጅ ማድረጉ ባህሪያቱ ቢሆኑም ዋናዎቹ ባህሪያት ክዋኔና ተለዋዋጭነት ናቸው።

ክዋኔ

ስነቃል በክዋኔ ይፈጠራል፣ በክዋኔ ይተላለፋል። ክዋኔ ከሌለው ሙት ነው። ህይወት የሚዘራበት ሊቆይ የሚችለው በክዋኔ ነው። ይህ የሚገለጸው የተለያዩ ስነቃሎች አብዛኛውን ጊዜ የሚፈጠሩት ሰዎች በቡድን ሆነው ሲያከናውኑትና ሌላውም ሰምቶ ሊቀበል የሚችለው በክዋኔ ላይ ሲገኝ መሆኑን ነው።

T "–" <U I w[] cw ¾e' nM Gw f > K' <: ¾cKÖ' ÁMcKÖ' Gwታምና ደኻ: ጥቁርና ነጭ በመሆን ሳይሆን እንደአካህ= ' < vIM" T ' ' f MTÆ" ' ' 2} ¾TÁqÁuf Øuw > K' <: 3_U u=J" ¾êOõ s"s vL†' <" uêOõ s"s ¾} hK Å[Í Å`cª M uTጎK< I w[] cw 2" É e' nMª – ¾p` e Te} LKõÁ uS J" ÁÑKÓLM:: ÁI " " > eS Mj , u<Ý?" ያ /1994:97 ¾Tጎ} K' <" wLDM::

Literature is the expression of a society's values, its art both material and moral, its aspiration and frustrations its songs of joy and sorrow its tragedies, in short the sum total of a society's reality and creation, then a lot of that literature is oral and only a part of it is written even in the societies that have a long tradition of writing.

Y ' nM ¾> " É" %w[] cw U™ f > } ÁÁ I d© vIM" Y ' UÓv^© እሴት ሥጋትና ተስፋ ሐዘንና ደስታ በአጭ\ Øuv© ðÖ^" ¾TÁ`ìv` p" uêOõ ' ' <: us"s ¾} hK Å[Í Å`cª M uTጎK< %w[] cw 2" ÉU Y ' nMª – ¾p` e Te} LKõÁ J • ÁÑKÓLM::

2.3. የ#ዋሰዲ\$ አባባሎች ምንነትና ጠቀሜታ

ይህ ጥናት መሠረት ያደረገው የአርሲ ኦሮሞ #ዋሰዲ\$ “waa sadii” አባባሎችን ነው። ኦሮሞ የማንነቱ መገለጫ፣ ዋና የኑሮ ዘይቤዎች፣ ፍልስፍናዎችና የህይወት አተረጓጎምን የሚያመለክቱ ሥነ ቃሎች አሉት። ከእነዚህ ስነ ቃሎች መካከል አንዱ የአርሲ ኦሮሞ ዋሰዲ አባባሎች ናቸው እነዚህም እጥር ምጥን ብለው እምቅ ሀሳብን የሚይዙ ስሜትን ኮርኩረው አእምሮን ስለው ውስብስብ ሀሳቦችንና እሴቶችን አድምቀውና አግዝፈው ቁርጥ አድርገው በሶስት መድበው የሚያቀርቡ የንግግር ብልሀቶች ናቸው። እነዚህ ሀሳብን ከስልቹነት በማዳን አንጊ ያደረጉ የንግግር ብልሀቶች በባህሪያቸው ተከፋፍለው ቀርበዋል።

¾> `c= *aV > vvKA< ¾Y ' nM 2` õ J ' ' < cò Ndw" ufe f S Éu' < uØmf U` Ø nLf eK> " É ÑÇÃ ÁL†' <" > } ÁÁ ¾TጎIMè ¾> ' ÒÑ` eM, < " †' <: } ^ ንግግር ስላልሆኑ ሰዎችን ይማር< K<፣ ÁeÁeታሉም። በሰዎች የ~Kf } ~Kf በሚያጋጥሙ አሰባሳቢ ምክንያቶች ውስጥ የመነጋገሪያው ጉዳይ በሚፈቅደው እየገቡ Ndw" ¾T ጎLLf፣ የማብላላት፣ የማጠናከርና የማብራራት ሚና ይጫወታሉ። ክፉ አድራጊ ይወቀስበታል። ደግ አድራጊ ይወደስበታል። #ዋሰዲ\$ > vvሎቹ ሰዎች በተለያዩ > cvሳ= Uj "Á, < KW` Ó' Klpf' Ki UÓM" ' K' <ÁÁf' KQ´ v© ewcv ' ' 2} c=Ñ" < KT e} T` ' KS Uÿ` ' KT´ " " f' MUÉ" KTካፈል ÉÒõ KS eÖf' } n' <V KS ÓKê ' k" ' <" S " ጎÉ KT d¾f፣ ግብረሠናዩን ለማበረታታት፣

j ñ" <" KT [p; ¼Qw[] cu" QÓ" Á" w KS Öup; Øc" < ¼} Ñ-<f" " pc" <
KT e} T` " 2} Ì> ÖnlÃ eK vÃ" f የተለያዩ መልካች አንድ የታወቀ እውነታን
u> ß \ K³ vK" <" uT Ã[d > ካታን KS ÓKê ÁÑÁÓLK<:

አባባሎቹ ሰፊ ሐሳብን እጥር ምጥን አድርገው በጥቂት ቃላት ወይም ዐ.ነገር በማቅረብ ከተረትና
UdK? Ò` ÃS dcK<: ¼T *Á¿f Ó" } [f" UdK? ¼} ረት" Ndw Y ~L© uT É[Ó
u> "É " ÃU uG<Kf ®.'Ñ` c=Ák` w #ዋሰዲ\$ >vvKA± ደግሞ አንድን ሐሳብ እጥር ምጥን
>É`Ñ" < ÝG<Kf uLÃ uJ' < ®.'Ñ` uTp[w ' " <: fe~ ®.'Ña< U u" <ex†"
õMeõ" © ¼J' < >e} dcx< " K=Ã²< Ã< LK<:

K>w' f ÁIM #ÓSM c`q >ÑA" wf; ¼T *K" < } [f" UdK? w" Ã fMp Øóf W` ,
Sggó >ÇÒ< ' " <: ¼T *K" <" >" É Ndw w%o Áe} LMóM: 'Ñ` Ó" #ዋሰዲ\$ >vvKA±
Ý²=I K¼f" S Öp wK" < L" É ÑÇÃ ÁK" " >e} Á¼f ufe f S Éu" < T ^Ý= uJ'
ሁኔታ ያቀርባሉ:: ለምሳሌ ¼T xef ~Ã' ~ fef ' " < በ.ል Ø_ f` Ñ<S<

G. x`T

K. "w

N. } `w TKf ' " <: fe~U u} UdK? f ¼k[u< " †" <:

G. ጣዘማ ለመድሐኒትነት የሚፈለገውን ጣዘማ ማር የምትሠራው በድብቅ ቦታ ነው::
ጥሮ ግሮ ከተደበቁበት ቦታ ያንን ጣዘማ ማር ያገ- " <" >f} " ቁMU:: uxU vKS <Á
¼J' < " <" T xef ¼T >` j M ' " <:

K. "w xóÛ " T` ÃW^M; u> Óvuk HĒ T` \ " ¼q[Ö" <" uS " Åõ >Ã} " ቁMU::
ÁK> Óvw ¼Á[cu f" Ó" Ã" ÁóM:: ÃI U ÁK> Óvw ¼T *Á` ስባf" c" <
¼Ufቀጣ" <" vKS <Á c? f ያመለክታል::

N. } `w በቆሻሻ ቦታ ደረቅ የማር እንጀራ ትሠራና እዚያ አ<vu= c" <" <Ñ-<
f" ÁóK< :: ÃI ¼ÑM~ c? f } UdK? f ' " <: "ULe >Ø" f ¼LfU >Ø" f
fWw^K< " እንደሚባለው ተረት መሆኑ ነው::

2.4. የቀደምት ጥናቶች ቅኝት

ስነቃል በተለያዩ የታሪኩ ክስተቶች ማህበራዊ ግንኙነቶች እንዲሁም ኢኮኖሚያዊና ፖለቲካዊ ጉዳዮች ላይ ተመርኩዞ በተለያዩ መልክ ሊቀርብ ይችላል። የማህበረሰቡ መስታወት የሆነው ስነቃል በተለያዩ አጋጣሚዎች የሚቀርብ መሆኑን አቶ ዘሪሁን (2000:20) በሚከተለው ሁኔታ ገልጾታል።

በተለያዩ ማህበራዊ አጋጣሚዎች በየወቅቱና በየዘመኑ የሚወሩት ተረቶች፣ በአምልኮ ስርአቶች ላይ የሚደረጉት ውዳሴ ዝምሬዎች፣ በእርሻ፣ በአረም፣ በአጨዳና ውቂያ በሌሎችም መሰል ሕይወት ደጋፊ ስራዎች ላይ የሚዘሙና የሚነገሩ ሥነቃሎች፣ በክብት ስምሪት ጊዜ የሚባሉ እንጉርጉሮዎች፣ በቀብር ስርአትና ሀዘን ላይ የሚደረጉ የሙሾ ግጥሞች፣ በክብረ በአል፣ በሰርግ፣ በልጆች ጫወታ ላይ የሚዘፈኑ ባህላዊ ዘፈኖች፣ በደቦ፣ በእድር፣ በእቁብና በመሳሰሉት አሰባሳቢ አጋጣሚዎች ላይ የሚሰነዘሩ ምሳሌያዊ አነጋገሮች ሰዎች በሚገኙባቸው አጋጣሚዎች የሚነገሩ ግጥሞችና አፈታሪኮች እና ሌሎችም ሥነቃሎች፣ ህብረተሰቦች ስለራሳቸው ስለሰው ልጅ ስለ አካባቢያቸውና ስለአለም ያላቸውን አመለካከትና የህይወት ፍልስፍናዎች የሚያንጸባርቁ ናቸው።

ከዚህ ቀደም በኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነ ፅሁፍ ክፍል ትምህርት በርካታ ተማሪዎች የዲግሪ ማሟያ ፅሁፎችን በሥነ ቃል ላይ ሰርተዋል። በጥናታቸውም የኢትዮጵያን ህብረተሰብ ባህል ወግና ልምድ እንዲሁም ስነ ልቦናና ፍልስፍና ወዘተ በየቋንቋቸው የሚያንጸባርቁ ልዩ ልዩ የስነ ቃል ዓይነቶችን ለመዳሰስ ሞክረዋል። በኦርምኖም ሆነ በሌሎች ቋንቋዎች ከተዳሰሱት ስነ ቃሎች መካከል ከዚህ ጥናት ጋር ተዛማጅነት ያላቸውን የሚከተሉት የተረት ጥናቶች ለናሙናነት ተቃኝተዋል።

G<c!" uÇf (1968) Y>`c= ¾} cucu< ¾*aU— ተረትና ምሳሌዎችን በይዘት ሲዘረዘር

- G. ለበጎ ግብር የሚጠቀሱ ምሳሌዎች
- K. eT@f c=' < የሚጠቀሱ ምሳሌዎች
- N. ለክፋ ግብር የሚጠቀሱ ምሳሌዎችን በማለት ከፋፍሎ ከማብራሪያ ጋር >p`vM:: እኔ ከማጠናው ጋር ለበጎና ለክፋ ግብር የሚጠቀሱ ምሳሌዎች uT*'' < Æ²f ቀረቤታ ይኖራቸዋል።

እንግዳ ወ/ሰማያት (1974) “በጭላሎ አውራጃ በአማርኛ የሰማኋቸው ተረቶች” በሚል ርዕስ በሰራው የዲግሪ ማሟያ ጥናቱን በቅርፅና በይዘት አኳያ ለያይቶ አቅርቧል። በተጨማሪም

የተረቶቹን አይነት ሰው ነክ፣ እንስሳት ነክ ተረትና ድብቅ ተረት በማለት ከፋፍሎ ተመልክቷል።

ሙሉጌታ ነጋሣ (1976) “በጅባትና ሜጫ አውራጃ የተሰበሰቡ የገበሬውን ህይወት የሚያንፀባርቁ የኦሮምኛ ተረቶች” በሚለው ዕሁፍ ውስጥ ተረቶች የሚተረቱበትን አጋጣሚ ከጊዜና ከቦታ አንጻር ተመልክቷል። የተረቶች ይዘትም ምን እንደሚመስሉ በተለያዩ ንዑሳን ክፍሎች ከፋፍሎ ምሳሌ እያቀረበ አሳይቷል።

ፀጋዬ ገዳ (1973) “የጉጂ ተረትና ምሳሌዎች” በሚል ርእስ የተረት ምንነትን ቅርፅና ይዘቱን ስድንባባዊና ግጥማዊ ብሎ በሁለት በመክፈል እስከምሳሌዎቹ አሳይቷል።

ከይዘት አንጻርም ህይወት ባላቸው ነገሮች የሚነገሩ ተረቶች፣ በእፅዋት የሚነገሩ፣ በሰዎች ተመስለው የሚነገሩ፣ በእንስሳት ተመስለው የሚነገሩ፣ በግዑዝ ነገሮችና በረቂቅ ነገሮች ተመስለው የሚነገሩ በማለት እስከምሳሌዎች አቅርቧል።

ነጋሽ ቶላ (1992) በኦሮሚያ ባህልና ማስታወቂያ wiirtuu jildii 5 መፅሔት ላይ “Mammaaksaa fi lakkofsa sadii” በሚል ርዕስ የተረትና የሦስት ቁጥርን ግንኙነት በማብራራት ጽሑፍ አቅርቧል። በዚህ መሠረት ከአርሲ ዞን ከተሰበሰቡት 1875 ተረቶች ውስጥ አንድ ቁጥር ሃያ አምስት ጊዜ፣ ሁለት ቁጥር ሃያ ሦስት ጊዜ፣ ሦስት ቁጥር ዘጠኝ ጊዜ፣ አምስትና ስድስት ቁጥር አንድአንድ ጊዜ፣ ሰባት፣ ዘጠኝና አስር ቁጥር ሁለት ሁለት ጊዜ፣ ስምንት ቁጥር ደግሞ ሦስት ጊዜ መታየታቸውን በዋቢነት በመግለፅ #ዋሰዲ\$ አባባሎች በቁጥር የሚቀርቡ ተረቶች መሆናቸውን ገልጸዋል።

ሸምሰዲን ጊሱፍ (1993) በኦሮሚያ ባህልና ማስታወቂያ መጽሔት wiirtuu jildii 6 ላይ “waa sadii” (ሦስት ነገሮች) በሚል ርዕስ ሥር #ዋሰዲ\$ አባባሎችን በተመረጡ ጥቂት ቃላት ምክር፣ ትምህርት፣ ጥልቅና ምጥቅ መልዕክቶችን በማስተላለፍ ከፍተኛ ድርሻ እንዳላቸው አብራርቷል። ቅርጽና ይዘታቸውን ከተረት ጋር ያላቸውን አንድነትና ልዩነት በምሳሌዎች በማስደገፍ አሳይቷል። ቅርጻቸውን በስድስት የተለያዩ ክፍሎች የከፈለ ሲሆን በተረትና ዋሰዲ አባባሎች መካከል ያለውን ልዩነት ጭምር በሚከተለው መልኩ ገልጸዋል።

“Mammaaksi gaalee tokkoon ykn hima tokkoon dubbatamuu ni danda’a. Baay’innaan hima tokkoon yoo mammaakamu himoota lamaanis ni dubbatama. Garuu mammaaksonni himoota lamaa oliin mammaakaman haalaan muraasa. Waa sadiin hima waliigalaa wajjiin hima afur hammatti. Himoota sadii ykn sadii olis hammachuu dandeessi. Kanaafuu, garaagarummaa buusaa guddattu isaan jidduu jira”. በማለት ተረት በአንድ ሐረግ ወይም ዓረፍተ ነገር እንደሚነገር፣ አብዛኛዎቹ ተረቶች ባለ አንድ ዓረፍተነገር መሆናቸውን፣ በሁለት ዓረፍተነገሮች የሚነገሩ ተረቶችም እንዳሉና ከሁለት ዓረፍተነገር በላይ የሚነገሩ ተረቶች ጥቂት መሆናቸውን አብራርሶ #ዋሰዲ\$ አባባሎች በአጠቃላይ አራት ዓረፍተነገሮች በውስጣቸው እንደሚይዙ አንዳንዶቹ ከዚያ በላይም እንዳላቸው ገልጿል።

ለአብነት ያህልም፤

Jaarsi waa sadi jaalata

- 1. Adii
- 2. Oduu
- 3. Aduu

ጥሬ ትርጉሙ ሽማግሌ ሦስት ነገሮችን ይወዳል፤ ነጭ፣ ወሬ፣ ፀሐይ ይህም የሚያሳየው አዛውንቶች ግልጽና እውነትን እንጂ ሐሰት እንደማይፈልጉ፣ ንግግራቸው በጨዋታ ተመስሎ ቁምነገሮችን በውስጡ እንደሚያካትትና የዕድሜ ባለፀጋ እንደመሆናቸው መጠን ሙቀት እጅግ እንደሚፈልጉ ገላጭ ነው።

ይህንን ጥናት ከሸምሰዲን (1993) እና ከነጋሽ ልዩ የሚያደርገው ጥቂት ምሳሌዎችን ብቻ በመውሰድ ሳይሆን በአካባቢው የሚነገሩ በርካታ አባባሎችን በማሰባሰብ በማጠናጠኛ ጉዳዮቻቸው ሥር በማደራጀት፣ ጥሬ ትርጉማቸውን በመስጠትና በመተንተን የቀረበ መሆኑ ነው።

U° ^ õ Zef

¾> `c= *aV #ª cÇ=\$ > vvKA< f" } "

u²=| U° ^ õ Y ` u> `c= *aV ¾T>Ñ\ Ý²Ö" uLÃ ¾J'< #ª cÇ=\$ > vvKA< uTÖ"Ö- ÑÇÄ%+ - ሥር ተደራጅተዉ ተተንትነዋል። ለእያንዳንዱም ጥሬ ትርጉማቸዉ ¾} kS Ö c=J" uT|u[cuk ` <ø ÁL+ - | U 'Ñ` ÝTÁe} LMñf SM° j f Ò` } w^` „ k` vM:: u²=G< S W[f ¾} } ' } ' <f > vvKA< fUI` f": } ðØa": "êè` "& > KS x x U"" ÑÉKf" ¾T>S Kh~ } wK- u> Uefª "ª " j õKA< ¾} ÝðK< c=J"& ልዩ ልዩ ጉዳዮችን የሚያመለክቱም እንደ ስድስተ- j õM } `eÊ } } "f" M::

3.1. ትምህርትን የሚመለከቱ

u²=| ንኡስ ርእስ Y ` ¾} cበሰቡት አባባሎች ሕብረተሰቡን እያዘናኑ ያስ} U^K<: >Øò" uS Ñሰጽ ወደ f j j K- S "ÑÉ ¾S S Ke Y ^ ÃðêTK<: Ø\ ድረጊትን በማበረታታት >` > Á'f ÁK` <" fUI` f Ãc x K<: u} KÁÄ ÑÇÄ< LÃ S [Í" uS eÖf ¾Qw[} cu<" Ó"³u? uTÇu` Øpሙን እንዲያስከብር ያደርጋሉ። K=S Ö< Ã< K< ¾'u\ f" ÑÇ„ < kÉS ` < uS ÖqU uS U j ` ¾} KÁዩ ጊዜዎችን በማሳየት መፍትሔ እንዲሹ ያመለክታሉ። K> w' f kØK` < ¾k[u<f" > vvKA< f` Ñ<U" f" } " S S MÝf Ã%LM::

1. Namni beekkumsaan sadiitti qoodama
 - A. Kan ufiin beeku,
 - B. Kan itti himan beeku,
 - C. Kan ufiinis itti himanis hin beekne.

1. የሰው የመረዳት ችሎታ በሦስት ይከፈላል&

- ሀ. ከሁኔታዎች የሚረዳ&
- ለ. ተነግሮት የሚረዳ&
- ሐ. ከሁኔታዎችም ተነግሮትም የማይረዳ'

አዋቂ አርቆ አስተዋይ በመሆኑ ምንም ሳይነገረው ሁኔታዎችን በማየት ብቻ የሚረዳ ነው በማለት ማህበረሰቡ ይገልፀዋል። ሁለተኛውም የመረዳት ችሎታ ስላለው ሰዎች ሲያስረዱት

ነገር የሚገባው አይነት ሰው ሲሆን ፊስተር አስተዋይ ባለመሆኑ ከሁኔታም የማይረዳ፣ ማብራሪያ ቢሰጠውም መረዳት የሚሳካውን የሚያመለክት ነው።

2. Namni biyyaa bahe waa sadiin gala:

- A. Ilmiin,
- B. Ilmaan,
- C. Qabeenyaan gala.

2. ከአገሩ የወጣ ሰው ሦስት ነገሮችን ይዞ ይገባል።

ሀ. ዕውቀትን/ትምህርትን።

ለ. ልጅ"።

ሐ. ሀብት" ይዞ ይገባል'

ከአገር የወጣ ሰው ዕውቀት፣ ሀብት፣ ልጅ ወይም ሁሉንም ይዞ መግባት እንደሚችል ይገልጻል። ዓላማ ኖሮት አንድን ሥራ አስቦበት ከሥራ ይቀናዋል ተብሎ ይታሰባል።

3. Namni waa sadiin tola:

- A. Mataa qabaachuun,
- B. Harka qabaachuun,
- C. Gurmuu qabaachuun.

3. ሰው ሦስት ነገሮች ሲኖረው ይበልጥ ያምርበታል።

ሀ. እራስ ሲኖረው፣

ለ. እጅ ሲኖረው፣

ሐ. ትኩረት ሲኖረው።

ጥሬ ትርጉሙ ራስ ቅል ያለው ሲሆን ፍሬ ሐሳቡ ግን ማሰቢያ አእምሮ ያለው ማለቱ ነው። ጥሩ አስተሳሰብ (ጭንቅላት) ያለው ሰው ጥሮ ግሮ ኑሮውን አሻሽሎ በአሸናፊነት እንደሚወጣ ለማመልከት ነው። እጅ በቁሙ መሥሪያ ነው። የዚህ ትርጉሙ ወገኑን በመርዳት ለሰው ልጅ ቅን አሳቢ በመሆን መልካም አርአያ በመሆን ጥሩ ውለታ የዋለን ያመለክታል። ትኩረት የሚያመለክተው ወገንን ነው። ወገን አበረታች፣ ደጋፊ፣ ደጀን በመሆን ወገንን ይታደጋል። ስኬታማ ያደርጋል። በደስታም ሆነ በሐዘን ከጎኑ በመሆን ያበረታታል።

- 4. Waa sadi waa sadi jibbu:
 - A. Namni mana dhimmisu qabu rooba jibba,
 - B. Namni idaa ofirraa qabu barrii jibba,
 - C. Namni niitii nyakkistuu qabu galgala jibba.

4. ሦስት ሰዎች ሦስት ነገሮችን ይጠላሉ።

- ሀ. የሚያፈስ ቤት ያለው - ዝናብን።
- ለ. ዕዳ ያለበት - ንጋትን።
- ሐ. ጨቅጫቃ ሚስት ያለው - ምሽትን ይጠላል።

የሚያፈስ ቤት ያለው፣ ዕዳ ያለበትና ጭቅጫቃ ሚስት ያለው የተለያዩ ጊዜያት" ክፉኛ እንደሚጠሩ ያሳያል። ይኸውም የሚያፈስ ቤት ያለው ቤቱ እንዳያፈስበት ዝናብ የሚጥልበትን ጊዜ (ክረምትን) መጥላቱን። ዕዳ ያለበትም ጧት መጥተው ዕዳውን እንዳይጠይቁት ንጋትን XNdማይፈልግና ከቤት ጨቅጫቃ ሚስት AK-U እ"ርጃሀ kU p Ui f" SØL~" ያመለክታል።

- 5. Waa saditti yeroo hin kennini:
 - A. Minnii luka irra si buute
 - B. Dubbii gowwaa
 - C. Haadha warraa tee/abbaa warraa/ kee tan/ kan keessummaa irratti waan hamtuu siin jettu/jedhu

5. ለሦስት ነገሮች ጊዜ አትስጥ።

- ሀ. እግርህ ላይ ላለ ቁራጭ የኮሶ ትል (ሹጥ)።
- ለ. ለሞኝ አባባል እና።
- ሐ. በእንግዳ ፊት ለሚያዋርድ ጊዜ አትስጥ።

እግር ላይ ላለ ሹጥ፣ ለሞኝ አባባልና እንግዳ ፊት ለሚያዋርድ ጊዜ መስጠት ተገቢ አለመሆኑን ይገልጻል። እግር ላይ ያለውን የኮሶ ትል/ሹጥ ሰው አይቶ ትዋረዳለህና ቶሎ አንሳ ማለት ነው። ሞኝም ስትንቀው እሰው ፊት መጥፎ ነገር ተናግሮ እንዳያዋርድህ ቶሎ ከአጠገቡ እንድትሄድ ምክር የሚያስተላልፍ ሲሆን እንግዳ ፊት የሚያዋርድን ቶሎ ከሷ/ከሱ ራቅ/ራቂ ወይም ተፋቱ ማለት ነው።

6. Sadi baddee sadi galte.

6.1 sadiin galte:

- A. Beekaaf qorarii galte,
- B. Arjaaf kennanii galte,
- C. Gootaaf lolanii galte.

6.2 Sadiin badde:

- A. Makkalaa qorarii badde,
- B. Doqnaa kennanii badde,
- C. Lunnaa lolanii badde.

6. ሦስቱ ተመላሽ ውለታዎችና ሦስቱ ከንቱ ልፋቶች&

6.1 ሦስቱ ተመላሽ ውለታዎች&

- ሀ. አዋቂን መደገፍ፣
- ለ. ለቸር መስጠት፣
- ሐ. ለጀግና መፋለም፡፡

አዋቂን መደገፍ ወይም ለአዋቂ የሚፈልገውን ነገር ማድረግ ጥሩ ነው። ለሱ የዋሉት ውለታ አይጠፋም፡፡ አዋቂ ውለታን መላሽ መሆኑን ያመለክታል፡፡ ቸርን በመደገፍ ለቸር አንድ ውለታ ቢውሉ እሱም ነገ ብድሩን እንደሚመልስ ያመለክታል፡፡ ቸር ሰው ጥሩ ሥራ የሚሠራ ስለሆነ ለሱ አስፈላጊውን ዕርዳታ ሁሉ ልናደርግለት እንደሚገባ ያሳያል፡፡ ያካበተውንም ሀብት ለሌሎች (ለተቸገሩ) በመስጠት ባዶ እጁን ሊቀር ስለሚችል ቢሰጠው (ቢታገዝ) በአግባቡ ጥቅም ላይ እንደሚያውል ማሳበረሰቡ እንደሚያምንበት ያመለክታል፡፡ ጀግናን በጀግንነቱ ለወገኑ የቆመ ስለሆነ እሱን መደገፍ እንዳለብንና ውለታ መላሽ' ~" ይገልጻል፡፡

6.2 ሦስቱ ከንቱ ልፋቶች/ ኪሣራ/&

- ሀ. አላዋቂን መደገፍ፣
- ለ. ለንፋግ መስጠት፣
- ሐ. ለፈሪ ማገዝ፣

አላዋቂ የሚበጀውንና የማይበጀውን ስለማይለይ ደጋፊውን ያስቀይማል፣ ያስጠቃል፣ ያዋርደዋል፣ ለሱ የተዋለ ውለታ ፋይዳቢስ S J' <" የሚያስረዳ ሲሆን ለእንደዚህ አይነቱ ውለታ ሊዋል አይገባም ማለት ነው፡፡ ለንፋግ አንድ ነገር መስጠት ወይም ለሱ ውለታ

መዋልም ጸጸት ውስጥ የሚከተት፣ እራስን የሚያስጠላ መሆኑን ይገልጻል። ምክንያቱ ንፋግ ያንን ውለታ ይረሳና ደግ የዋለለት እሱ በቂ ሀብት እያለው ከአጠገቡ ይቸገራል። ወገኑ በረሀብ አለንጋ ከአጠገቡ ቢገረፍና ቢሞት ከምንም እንደማያስጥለው አመልካች ነው። ፈሪ ወገንህሀ አጠገብህ እያለ ጠላት ስለሚያጠቃህ ለሱ ማገዝ እሱን mt¥mN& መደገፍ ለሱ ውለታ መዋል አስፈላጊ አለመሆኑን ይገልጻል።

7. Waa sadi waaqatu nama godha, waa sadi abbaatu uf godha.

7.1 sadiin waaqni nama godhu:

- A. Ganamaan bahanii karaa irratti namatti dhiyuu,
- B. Dubra (qarree) fuudhanii ilma irraa dhabuu,
- C. Gammureessa bitanii nama jalaa maxaanuu.

7.2 sadiin abbaan uf godhu:

- A. Galgalaan bahanii karaatti namatti dhiyuu,
- B. Beera (jaartii dullattii) fuudhanii ilma irraa dhabe jechuu,
- C. Maxaanaa bitanii arreeduu dide jechuu.

7. አምላክ በሦስት መንገድ ሰውን ይጎዳል & ሰውም በሦስት መንገድ እራሱን ይጎዳል።

7.1. አምላክ የሚበድልባቸው &

- ሀ. ማልዶ ወጥቶ እመንገድ ላይ ከመሸበት፣
- ለ. ልጃገረድ አግብቶ ልጅ ማጣት፣
- ሐ. ያልተገራ ግልገል ፈረስ ገዝቶ መጋዣ ከሆነበት።

መንገድ ለመሄድ በጊዜ ወጥቶ ሲሄድ ሳይደርስ ከመሸበት አምላክ ይህን ችግር አደረሰበት እንጂ ሰውየው አውቆ በጊዜ መንገድ መጀመሩ አዋቂነቱን ያመለክታል። ከሱ ሐሳብ ውጭ እመንገድ ላይ እንዲመሸበት አድርጎ አምላክ በድሎታል እንጂ በሰውየው በኩል ምንም ጥፋት አለመኖሩን ይገልጻል። እሱ ያልተነካካችውን ልጃገረድ ያገባው ልጅ ለመውለድ ነው & አጋጣሚ ሆኖ እሷ የማትወልድ ከሆነች አምላክ ነው የበደለው እንጂ እሱ እራሱን አልበደለም ማለት ነው። በባህሉ ያልተገራ ፈረስ የሚገዛው ወደ ፊት ጮሎ (ሀንጋ ፈረስ) ይሆናል ተብሎ ስለሚታሰብ ነው። በገዥው በኩል ምንም የቀረበት ነገር የለም & አምላክ ተጎዳ ስላለው ብቻ የተገዛው ፈረስ መጋዣ ርከብ ለገጠሙ።

7.2. ሰው እራሱ እራሱን የሚበድልባቸው መንገዶች

- ሀ. አርፍዶ መንገድ ጀምሮ እመንገድ ላይ ከመሸበት በኋላ ለመድረስ መሞከር፤
- ለ. አሮጊት አግብቶ ልጅ ፊርማ ለማግኘት ለመጠበቅ፤
- ሐ. መጋዣ ገዝቶ ጮሎ ይሆናል ብሎ መጠበቅ።

በጊዜ ወጥቶ መንገድ መጀመር ሲገባው አርፍዶ በመውጣቱ እመንገድ ላይ ከመሸበት ባለቤቱ እራሱን እንደበደለ ይቆጠራል። አነሳሱ ስላላማረ መጨረሻውም አላማረም ነው። እራሱ የፈጠረው ችግር ከአላማው እንዳጨናገፈው ይገልጻል። በባህሉ ልጃገረድ ያገባ ሁሉ ልጅ የማግኘት አጋጣሚ እንደሚሰጥበት ይታመናል። የተነካካን ማግኘት ግን ጥርጣሬ ውስጥ ይከትታል። ልጅ ሊያገኝ ያለበት ልጃገረድ ያገባል እንጂ አሮጊት ማግኘት የለበትም ማለት ነው። አሮጊት አግብቶ ልጅ መጠበቁ አግቢው እራሱን እንደበደለ ይቆጠራል። ጮሎ (ሠንጋ ፈረስ) የፈለገ ሰው መግዛት ያለበት ገና ያልተገራውን ፈረስ እንጂ መጋዣን መሆን የለበትም። ከመጋዣ ጮሎነትን መጠበቅ አይቻልም ማለት ነው። መጋዣን በመግዛቱ ዓላማውን አደናቅፎ እራሱን በድህል ማለት ነው።

8. Lafeen waa sadiif haarawa:

- A. Namaaf haarawa,
- B. Sareef haarawa,
- C. Waraabeessaaf haarawa.

8. አንድ አጥንት ለሦስት ነገሮች አዲስ ነው።

- ሀ. ለሰው።
- ለ. ለውሻ።
- ሐ. ለጅብ።

በመጀመሪያው ላይ አጥንቱ ሥጋ ስላለው ሰው ያንን አጥንት በመጋጥ ከላይ ላይ ሥጋ ይበላል። ሰው ያንን ሥጋ ያለበትን አጥንት ከጋጠ በኋላ ይጥልና ውሻ ደግሞ በተራው በመጋጥ እዚያው ጥሎት ይሄዳል። ከሰው የተረፈው አጥንት ለውሻው አዲስ ይሆናል ማለት ነው። ውሻው በተራው ግጦት እዚያው ጥሎት ሲሄድ ጅብ ሌሊት መጥቶ ጋጠም በላ ለሱም አዲስ ይሆናል። > ፀ" ~ በየተራ ለሚደርሰው ራሱ አዲስ ይሆናል ማለት ነው።

9. Waa sami waa samiin tolu (bareedu):

- A. Manni abbaa warraatiin tola,
- B. Abbaan warraa haadha warraatiin tola,
- C. Maatiin ilmeen tola.

9. ሦስት ነገሮች በሦስት ነገሮች ያምራሉ።

- ሀ. ቤት በባለቤቱ።
- ለ. አባወራ በባለቤቱ(በእማወራ)።
- ሐ. ቤተሰብ በልጆች።

ቤት ቤት የሚሰኘው ጠሪ ሲኖረው መሆኑን ገላጭ ነው። ቤት ቤት ተሰኝቶ የሚያምረውና የሚደምቀው ባለቤቱ ሲኖርበት መሆኑን ይገልጻል። ቤት ባለቤቱ ሲኖርበት እንደሚያምርበት ሁሉ አባወራውም ጥሩ ኑሮ ኖረ የሚባለው ባለቤት (ሚስት) ሲኖረው መሆኑን አመልካች ነው። ኑሮ የሚሠምረው ሁለቱ አንድ ላይ በመደጋገፍ ሲኖሩ መሆኑን ይገልጻል። የባልና ሚስት ትዳርም የሠመረ የሚሆነው ሁለቱ ተጓዳኞች ፍሬ ሲያገኙ ነው። ልጅ ጧሪ ቀባሪ ተብሎ ስለሚታሰብ ሀፀ | ሀ[ሀፀ - ሀፀ አስፈላጊነቱ እጅግ ከፍ ያለ ሀፀ ሀፀ' ሀፀ ያመለክታል ።

10. Waa sami ni daawwatu:

- A. Gamna yoo dubbatu,
- B. Farda sangaa yoo guluuf(kaatu),
- C. Goota yoo lolu.

10. ሦስት ነገሮች ከሦስት ነገሮች ያምራሉ።

- ሀ. ንግግር ከአዋቂ፤
- ለ. ግልቢያ ከሠንጋ ፈረስ፤
- ሐ. ወጊያ ከጀግና።

አዋቂ የአነጋገር ስልትን ተከትሎ በሚሰብ ሁኔታ ስለሚያቀርብ ያምርበታል። አዋቂ ምን፣ ከማን ጋር፣ ሀፀ፣ እንዴት በማድረግ እንደሚናገር ስለሚያውቅበት ያምርበታል ማለት ነው። ሠንጋ ፈረስ ግርማ ሞገስ ባለው ሁኔታ ስለሚጋልብ ከሌሎቹ ይበልጥ ያምርበታል። ከጋለቡ አይቀር ሠንጋ ፈረስ ነው ማለት ነው። ጀግና መች ከማን ጋር ለምን እንዴት መዋጋት እንዳለበት ስለሚያውቅ ድርጊቱ ያምርበታል ማለቱ ነው። ያለባለቤቱ አይነድም እሳቱ እንደማለት ነው።

11. Waa sadi irraa waa sadi eegan, haa ta'u malee isumaaf eegan:
- A. Warraabeessa harree irraa eegan, haa ta'u malee isumaaf eegan,
 - B. Dargaggeessa dubra (qarree) irraa eegan, haa ta'u malee isumaaf eegan,
 - C. Ilma qabeenna irraa eegan, haa ta'u malee isumaaf eegan.

11. ሦስት ነገሮች ከሦስት ነገሮች ይጠበቃሉ & ይሁን እንጂ ጥበቃው ለተከልካዩ ለራሱ ታስቦ ነው &

- ሀ. ጅብ ከአህያ ይከለከላል & ሸገር" እንጂ ክልከላው ለራሱ ነው።
- ለ. ጎረምሣ ከልጃገረዶች ይከለከላል & ሸገር" እንጂ ክልከላው ለራሱ ነው።
- ሐ. ልጅ ከቤተሰቦቹ ንብረት ይከለከላል & ሸገር" እንጂ ክልከላው ለራሱ ነው።

አህያ ከጅብ የሚጠበቀው ለጊዜው በአህያው ለመጠቀም ነው። አህያ ታርዶ ስለማይበላ የማታ የማታ የጅብ ምግብ መሆኑ እንደማይቀር ገላጭ ነው። ልጃገረዶች ከጎረምሶች የሚጠበቁት ለጊዜው ከማን ጋር እንደሚጋቡ ስላልተለየ ነው። ሲለይና ሁለቱ ፈቃደኛ ሲሆኑ ግን የጎረምሣው መሆኗ እንደማይቀር አመልካች ነው። ቤተሰብ ልጅ ንብረትን እንዳያባክን የሚከለክለው ክፉና ደጉን ከለየ በኋላ እንዲጠቀምበት ነው። ቤተሰብ ንብረት የሚቆጥበው ለነገ ብሎ ነው። የነገ ወራሾቻቸው ልጆቻቸው ናቸውና። የማታ የማታ ግን የየራሳቸው መሆናቸው አይቀሬ መሆኑን ያሳያል።

12. Waa sadi irraa gadoo hin baafatan:

- A. Bishaan,
- B. Ibibda,
- C. Dhala (gosa).

12. የሦስት ነገሮችን ቁም በቀል መወጣት አይቻልም &

- ሀ. የውሃን &
- ለ. የእሳትን &
- ሐ. የወገንን።

በደል ሲደርስበት ቁም የማይይዝና ለመበቀል የማይፈልግ ባይኖርም የውሃ ግን የተለየ ነው። ውሃን መጉዳት ስለማይቻል እንዲያው ዝም ነው እንጂ ቁም መወጣት አይቻልም። ሕይወት ያለው ነገር ባለመሆኑ በቀሉን መወጣት አይቻልም። ያለሱ መኖር ስለማይቻል መሸሸም

መራቅም >etÒ] ' - :: እሳትም ሕሃወት ስለገፃ ሃ የፈለገውን ነገር ቢያቃጥልብንም ቁም በቀልን ልንወጣ አንችልም። ሕይወት ቢያጠፋ፣ ንብረት ቢያወድም ልንቀጣው አንችልም። እያረፈ ዝም እንጂ ምንም ልናደርገው አንችልም። ለቁም በቀል አይመችም ማለት ነው። ወገንን መቅጣት ዞር ዞር እራስን መጉዳት በመሆኑ ለቁም በቀል ያስቸግራል። ቁም እወጣለሁ ተብሎ ቢታሰብም ሌሎች ወገኖች ስለሚቀየሙ እነሱን በመፍራትም ለቁም በቀል ከመነሳሳት ይቆጠባል። በሌላው ዘመድ ምክንያት ዝም ይባላል ማለት ነው።

13. Waa sadi jajuun tasuma (yeroomaaf malee fiixa hin bayu):

- A. Kaameettii niitii deegaa,
- B. Misee loon barbaadaa,
- C. Arreedee farda gabaabaa.

13. ሦስት ነገሮች ለይስሙላ ይደነቃሉ እንጂ ከፍፃሜ አይደርሱም &

- ሀ. የደካ ሚስት መያተኛነት፣
- ለ. ግጦሽ በሌለበት የሚሰማሩ ከብቶች ወዘ፣
- ሐ. የአጭር ፈረስ ጮሌነት።

የደካ ሰው ሚስት ሀብት አግኝታ መያዝን በዘላቂነት ማሳየት ስለማትችል ጊዜያዊ አድናቆትን ታገኛለች፤ ዘላቂ አድናቆትን ማግኘት የምትችለው ባባይ ሀብት ሲኖራት ነው ማለት ነው። ዘላቂ ግጦሽ በሌለበት የሚሰማሩ ከብቶች ምቹትም ጊዜያዊ ነው። ምክንያቱም ግጦሽ ዘላቂ ስላልሆነ ምቹቱም ወዲያው ሃ-ገረ ማለት ነው። ከዚያ በኋላ ወዲያው ይከሳሉ። የአጭር ፈረስ ጮሌነትም አስተማማኝና ዘላቂ አለመሆኑን ገላጭ ነው፤ አጭር ጮሌ ፈረስ ትንሽ እንደሮጦ ረጅሙ ጮሌ ፈረስ ይቀድመዋልና። አጭር ፈረስ ለጊዜው ሊቀድም ይችል ይሆናል እንጂ ከረጅሙ ጋር ፊት ለፊት ተወዳድረው ብዙ ርቀት ከሄዱ ማሸነፍ/መቅደም/ አይችልም። ረጅሙ ህገ ስ - } ÖpV ይቀድመዋል ማለት ነው።

14. Waa sadi deemsaan tolti, waa sadi teessumaan tolti.

- 14.1. Sadiin deemsaan tolan:
- A. Hayyuu (beekaa) ykn aaqila,
- B. Aalima kan uumamaan beeku,
- C. Arjaa.

14.2 sadiin teessumaan tolan:

- A. Ibibda,
- B. Gowwaa,
- C. Maraattuu.

14. ሦስት ነገሮች ቢሄዱ ይሻላል፤ ሦስት ነገሮች ደግሞ ቢቀመጡ።

14.1 ቢሄዱ የሚሻል።

- ሀ. ምሁር።
- ለ. አዋቂ/የተፈጥሮ እውቀት ያለው።
- ሐ. ቸር።

I US፣ ምሁርና የተፈጥሮ እውቀት ያላቸው በየደረሰብት እያስተማሩ፣ ቀና መንገድ እያሳዩ፣ ጥሩ አርአያ እየሆኑ ስለሚሄዱ መሄዳቸው ብዙ ሰዎችን እንደሚጠቅም ለመግለፅ ነው። “ከአዋቂ ቢደርሱ ያደርጋል እንደሱ” እንደሚባለው ቸሩም ቢሆን በየሄደበት ሁሉ ልገሳው KT hhM/ለልማት ስለሚውል መሄዱ ተመርጧል uT I u[cu።

14.2. ባይሄዱ የሚሻል።

- ሀ. እሳት።
- ለ. ሞኝሞኝ።
- ሐ. እብድ።

እሳት፣ ሞኝና እብድን ጥፋት ያጣምራቸዋል። እሳት በየሄደበት መንገድ ሁሉ አንድን ነገር እያቃጠለና እያጠፋ ይሄዳል። ሞኝም ቢሆን በየሄደበት መንገድ ሁሉ ክፉና አሳፋሪ ነገር እየተናገረ፣ በተግባር መጥፎ ነገር እየፈፀመና ሰውን እያስቀየመ ስለሚሄድ ባይሄድ ይሻላል ይባላል። እብድም ቢሆን ከአእምሮው ህመም የተነሳ ክፉና ደጉን መለየት ስለሚያዳግተው በሄደበት አካባቢ ሁሉ ጥፋት እየፈፀመ ወይም ክፉ በማድረግ ወይም በመናገር ሰውን እያስፈራራ፣ እያሳፈረና እየጎዳም ስለሚሄድ ቢቀመጥ ይሻላል ይባላል።

15. Waa sadi natu beeka waa sadi waaqatu beeka:

- A. Guyyaa dhaladhe natu beeka, kan itti du’u waaqatu beeka,
- B. Bakka bule natu beeka, bakka na bulchu waaqatu beeka,
- C. Waan ganama nyaadhe natu beeka, kan eegasii nanyaachisu isatu beeka.

15. ሦስቱን ነገሮች የማውቀው እኔ ነኝ፤ ሦስቱን ግን አምላክ ነው የሚያውቃቸው።

ሀ. የተወለድኩበትን ቀን የማውቀው እኔ ነኝ፤ የምሞትበትን የሚያውቀው ግን አምላክ ነው።

ለ. የት እንዳደርኩ የማውቀው እኔ ነኝ፤ የት እንደሚያውለኝ የሚያውቀው ግን አምላክ ነው።

ሐ. ጠዋት ምን እንደበላሁ የማውቀው እኔ ነኝ፤ ወደፊት ምን እንደሚያበላኝ የሚያውቀው ግን አምላክ ነው።

ያለፉትን ድርጊቶች እንደመወለድ፣ መዳር፣ መብላት "S dcK<f" ነገሮች እኔ ነኝ የማውቀው፤ የወደፊቱን የሚሞትበትን የት እንደሚያሳድረው፣ ምን እንደሚያበላው የሚያውቀው እሱ ሳይሆን አምላክ መሆኑን ገላጭ ነው። በአጠቃላይ ያለፈውን ድርጊት (ሥራ) ሰው ማወቅ እንደሚችልና የወደፊቱን የሚያውቀው አምላክ ብቻ መሆኑን ይገልጻል። ይህ ደግሞ ሕዝቡ በአምላክ ላይ ያለውን ጠንካራ እምነትና ተስፋ ያሳያል።

16. Badii (ballessaa) dubartii waa sadiin fixan:

- A. Takka waaqaaf dhiisan,
- B. Takka jaarsaaf dhiisan,
- C. Takka gadiin ciisan.

16. የባለቤት (ሚስት) ጥፋት በሦስት ነገሮች መፍትሄ ይሰጠዋል።

- ሀ. > "ጸ" ይቅር ለእግዚር በማለት።
- ለ. > "ጸ" ይቅር ለሽማግሌ በማለት።
- ሐ. > "ጸ" ነት በማስነካት።

ባልና ሚስት አብሮ በሚኖሩበት ወቅት አንዱ የአንዱን ጥፋት (ስህተት) ሸፋፍኖና ችሎ እንጂ ከጥፋት ፍፁም የሚሆን ሰው የለም። አውቀውም ሆነ ሳያውቁ ከሁለት አንዳቸው ሊያጠፉ ይችላሉ። ከእነዚህ ጥፋቶች የሚስትን በሦስት መንገዶች ማቃለል እንደሚቻል ማህበረሰቡ በአባባረ ይገለጻል። በተለይም እርቅ በሚደረግበት ወቅት ከእነዚህ ማቃለያ መንገዶች አንዱ አምላክ እርቅ ሲወርድ እንደሚወድ አውቆ ይቅር ለእግዚአብሔር ማለት ጥሩ መንገድ መሆኑን የሚገልጽ ነው። ሁለተኛው ዘዴ ሽማግሌዎችም በመካከላቸው ሰላምን ለማውረድ እንደሚለፉ በመረዳት ምንም እንኳን አንደኛው ወገን በደል አድርጶ ቢሆንም ለሽማግሌ ሲባል ይቅር ማለት

ጥሩ መሆኑን ሲገልጽ ሦስተኛው ዘዴ ደግሞ ነት በማስነካት ማለትም አብሮ በመተኛት ችግሩን ፈትቶ ሠላምን ማውረድ እንደሚቻል አባባሉ ያስረዳል።

17. Waa sadi hoffaadha, waa sadiin gadi dhahan malee:

- A. Nyaannii hoffadha, dhugaatiin gadi dhahan malee,
- B. Barumsi hoffadha, beekumsa uumaatiin gadi dhahan malee,
- C. Jagnummaan hoffaadha, lammiin gadi dhahan malee.

17. ሦስት ነገሮች ብቻቸውን የልብ አያደርሱም & ሦስት ነገሮች ካልታከሉባቸው &

- ሀ. ምግብ ብቻቸውን የልብ አያደርስም መጠጥ ካልታከለበት፤
- ለ. ትምህርት ብቻቸውን የልብ አያደርስም የተፈጥሮ ዕውቀት ካልታከለበት፤
- ሐ. ጀግንነት ብቻቸውን የልብ አያደርስም ደጀን ካልታከለበት።

ምግብ፣ ትምህርትና ጀግንነት የሚጠበቅባቸውን አገልግሎት በብቃት ሊሰጡ የሚችሉት ሦስት ነገሮች ሲታከልባቸው መሆኑን ይገልጻል። ይኸውም ምግብ የልብ የሚያደርሰው ማወራረጃ ሲያገኝ፣ ትምህርትም ከግብ የሚደርሰው የተፈጥሮ ዕውቀት ሲታከልበት፣ እንዲሁም ጀግንነትም የሚያምረው ወገን/ደጀን/ ሲኖር መሆኑን ገላጭ ነው። ሦስቱም ሦስቱን ሲያገኙ እንጂ ለብቻቸው የሚጠበቅባቸውን አገልግሎት በብቃት ሊሰጡ እንደማይችሉ ይገልጻል።

18. Waa sadi eeggadhu:

- A. Saree,
- B. Maraattuu,
- C. Gowwaa (dabeessa).

18. ከሦስት ነገሮች ተጠንቀቅ &

- ሀ. ከውሻ &
- ለ. ከአብድ &
- ሐ. ከሞኝ።

ከውሻ & ከአብድና ከሞኝ መጠንቀቅ እንዳለብን ገላጭ ነው። ውሻ ቁም ስለማይረሳ ሳይታሰብ ነክሶ ሊጎዳ እንደሚችል፣ XBDM xXMéy bTKKL SI ¥Y\ራ አዉቀዉ ካልተ- nqq\$ ሊጎዳ XNd, CLÂ ሞኝም ያልታሰበ ችግር እንደሚያደርስ ለማሳሰብ ነው።

19. Waa sadiif waa saditu tumsa:

- A. Dullummaaf dhukkubatu tumsa,
- B. Deegaaf ceemmuutu (dhibaayuuutu) tumsa,
- C. Wallaalaaf lolutu tumsa.

19. ለሦስት ነገሮች ሦስት ነገሮች በማገዝ ያባብሳሉ።

- ሀ. እርጅናን በሽታ ያግዘዋል።
- ለ. ድህነትን ስንፍና ያግዘዋል።
- ሐ. መሃይምነትን ቁጣ ያግዘዋል።

እርጅናን በሽታ፣ ድህነትን ስንፍና፣ መሃይምነትን ቁጣ በማገዝ እንደሚያባብሱ አመልካች ነው። ይህም ማለት በእርጅና ላይ በሽታ ከተጨመረ መትረፍ፤ በድህነት ላይ ስንፍና ከያዘ ሀብት አግኝቶ እራስን ማሻሻሉ፣ በመሃይምነት ላይ ቁጣ (ጥል) ከተጨመረ ከድህነት > ["s " Ø," ¼S hhK< ÑÇÃ እጅግ በጣም አጠራጣሪ ይሆናል ማለት ነው።

20. Waa sadii saditu mi'eessa:

- A. Nama du'e awwaalutu mi'eessa,
- B. Intala dubaraa heerumutu mi'eessa,
- C. Keessumma galutu mi'eessa.

20. ሦስት ነገሮችን ሦስት ነገሮች ተወዳጅ ያደርጓቸዋል። ለሌሎች ግን አይደሉም።

- ሀ. ሚቶን ቀብር።
- ለ. ልጃገረድን ትዳር/ጋብቻ።
- ሐ. እንግዳን ወደ ቤቱ መመለሱ።

ሚቶን ቀብር፣ የደረሰችዋልን መዳር (ትዳር መያዝ) እንግዳን በጊዜ ወደ ሰፈሩ መመለስ ያስከብራቸዋል ለማለት ማህበረሰቡ የሚጠቀምበት አባባል ነው። ይህም ማለት ራሳ መቀበሩ አይቀርም በሚል "አይቀበርብኝ" ተብሎ ይለቀስለታል እንጂ ቤት ውስጥ ቆይቶ መሸተት ቢጀምር እባካችሁ ኑና ቅበሩልን ተብሎ መለመኑ አይቀርም ነበር ማለት ነው። የደረሰች ልጃገረድም በጊዜ ማግባት ያስከብራታል። አሊያ ግን ቆይታ ቆይታ ቀር ተብላ ተዋርዳ የወላጆቿ ማፈሪያ ትሆናለች እንደሚለት ሲሆን እንግዳም ከተወሰነ ጊዜ በኋላ እንደሚሄድ ታውቆ ይከበራል እንጂ ከቆየ እየተጠላ ይሄዳል ማለት ነው። ስንቅና እንግዳ እያደር ይቀላል እንደሚባለው ተረት መሆኑ ነው።

21. Waa sadi waa sadiin qurcan (surphan) ykn tibbeessan:

- A. Manguddoo gaangee gaariin qurcan,
- B. Nama qallaa (qaldhaa) wayaan qurcan,
- C. Gowwaa jalaa callisuun qurcan.

21. ሦስት ነገሮችን በሦስት ነገሮች ይጠገናሉ/YNkÆkÆI ⌘

- ሀ. አዛውንቶችን በሠጋር በቅሎ፤
- ለ. ቀጫጭን ሰዎችን በወፋፍራም ልብስ፤
- ሐ. ሞኞች KÜ ሲናገሩ XysÑ እንዳልሰሙ በመሆን፤

አዛውንቶችን፣ ቀጫጭን ሰዎችን፣ ሞኞችን በአንዳንድ ነገር መሸፋፍን እንዳለብን ያገልጻል። ለአዛውንቱ ሠጋር በቅሎ ብንሰጠው (ብናዘጋጅለት) የልብ ልብ ተሰምቶት ይመርቀናል። ልጅ ለአባቱ አደባባይ የሚወጣበትን ነገር ቢያዘጋጅለት ምርቃት ለገኛል። ቀጫጭን ሰዎችም ከሌሎች አንሰው እንዳይታዩ የሚያደርጋቸውን ወፍራም ልብስ ቢያገኙ ይረካሉ፤ ይመርቃሉም። ሞኞችም መጥፎ ነገር ሲናገሩ ወይም ሲያደርጉ ሰምቶ እንዳልሰማ ሆኖ በማሳለፍ ችግሩን መፍታት እንደሚቻል ገላጭ ነው።

22. Waa sadi ifaa, waa sadi dukkana:

- A. Guyyaan ifa, halkan dukkana,
- B. Bilisummaan ifa, gabrummaan dukkana,
- C. Barumsi ifa, wallaalli dukkana.

22. ሦስት ነገሮች ብርሃን ሲሆኑ ሦስት ነገሮች ደግሞ ጨለማ ናቸው።

- ሀ. ቀን ብርሀን ሲሆን ሌሊት ጨለማ ነው።
- ለ. ነፃነት ብርሀን ሲሆን ባርነት ጨለማ ነው።
- ሐ. ትምህርት ብርሀን ሲሆን ማህይምነት ጨለማ ነው።

ማንኛውም ዘይቤ የሚፈጥረው ምስል አንባቢው ወይም አድማጩ ከነበረው ገጠመኝና ልምድ የተገኘ ነው። በመሆኑም እንደየግለሰቡ ሥነ ልቦናዊ አስተሳሰብ ወይም አመለካከት እንደየአካባቢው ሁኔታ እንደየኅብረተሰቡ ባህልና እንደየግለሰቡ ምስል የሚፈጠር ሁኔታ ምናባዊ ኃይሉ ሊለያይ ይችላል። ቀን፣ ነፃነትና ትምህርት የጥሩ ነገር ተምሳሌት ርጋ፣ ጨለማ፣ ባርነትና ማህይምነት የመጥፎ ነገር ተምሳሌት መሆናቸውን ያገልጻል። እነዚህን ተምሳሌቶች ኅብረተሰቡ የተዳፈነና የታፈነ ገጠመኝን ሀ²È ይፋ ለማድረግ ተጠቅሞባቸዋል።

23. Dubbii nama sadii waa sadiin fixan:

- A. Dubbii beekaa, ibsuun fixan,
- B. Dubbii gowwaa, dhoksuun fixan,
- C. Dubbii luynaa (soddaattuu) sodaachisuun fixan.

23. የሦስት ሰዎች ጉዳይ በሦስት መንገድ መፍትሄ ያገኛል።

- ሀ. የአዋቂን ጉዳይ በውይይት (በማብራራት)፣
- ለ. የሞኝን ጉዳይ በመሸፋፈን (መደበኛ)፣
- ሐ. የፈሪን ጉዳይ በማስፈራራት።

በእነዚህ ሦስት ሰዎች አማካይነት የሚመጡ ችግሮች በተለያዩ ሂደቶች እልባት ላይ መድረስ እንደሚቻል ይገልጻል። አዋቂ የሚያነሳውን ችግር (ጉዳይ) በውይይትና በማብራሪያ መፍትሄ መስጠት መቻሉን ጠቋሚ ነው። ሞኝ የሚያነሳውን ችግር በመደበኛ ወይም በመሸፋፈን መፍትሄ መስጠት ሲቻል የፈሪን በማስፈራራት ለጉዳዩ እልባት መስጠት ወይም ችግሩን መፍታት ይቻላል ማለት ነው። በአጠቃላይ የችግር መፍቻ ዘዴ እንደየሰዎቹ ባህሪ እንደሚለያይ ማህበረሰቡ በአባባሉ ይገልጻል።

24. Waa sadii ni lallatu

- A. Karaa,
- B. Hiriyaa,
- C. Tan fuudhuuf kajeelan (kan itti heerumuu barbaadan).

24. ሦስት ነገሮች መመረጥ አለባቸው።

- ሀ. መንገድ።
- ለ. ጓደኛ።
- ሐ. እጮኛ።

ይህ አባባል መንገድ (ዓላማ)፣ ጓደኛና ለጋብቻ የታሰበ ሰው በደንብ ታይተው መመረጥ እንዳለባቸው ይጠቁማል። ትክክለኛ ሰው ለመሆን ዓላማ ሊኖረን ይገባል። ሰው ብቻውን መኖር ስለሚያስቸግረው ጓደኛው ሊኖረው ይገባል። ጓደኛም በሐዘንም ሆነ በደስታ አብሮ በመሆን ይረዳዋል ማለት ነው። ለጋብቻ ታሳቢም «አንተ ትብስ አንቺ ትብሽ» በመባባል እስከ ሕይወታቸው ፍጻሜ በመተሳሰብ ስለሚኖሩ የቅድመ ጋብቻ ጥናት በማድረግ መተግበራቱ ጠቃሚ መሆኑን ይገልጻል።

25. Keessummaan bakka sadi irraa ibidda waan sadiin dhaamu qabdi:

- A. Fuula irraa kan nagaha gaariin dhaamu,
- B. Teessuma irraa kan afaa gaariin dhaamu,
- C. Garaa irraa kan soorataan dhaamu.

25. እንግዳ ሦስት ቦታ ላይ በሦስት ነገር የሚጠፋ እሳት አለው።

- ሀ. ከፊቱ ላይ በጥሩ ሠላምታ የሚጠፋ እሳት።
- ለ. ከመቀመጫው በጥሩ ጉዝጓዝ የሚጠፋ እሳት።
- ሐ. ከወደ ሆዱ በምግብ የሚጠፋ እሳት አለው።

እንግዳ ከፊቱ፣ ከመቀመጫውና ከወደ ሆዱ በሦስት ነገሮች ሊጠፋ የሚችል እሳት እንዳለው ይገልጻል። እሳቱ የእንግዳውን ንዴት/ፍላጎት ገላጭ ነው። ከፊቱ ላይ ያለው ንዴት /ፍላጎት ጥሩ ሠላምታ ካገኘ ሊጠፋ መቻሉን #ከፍትፍቱ ፊቱ; እንደሚባለው ተረት ነው ሲገልፅ ደክሞ ሲመጣ በጥሩ ጉዝጓዝ ቢቀበሉት ብርታት ማግኘት መቻሉን ይገልጻል። ረሃብም ካለበት ምግብ ካገኘ ችግሩ እንደሚቃለል ይገልጻል።

26. Waa sadi mana kuusa cufaatii dhiiratu banee itti fayyadama:

- A. Qoma aalimaa (beekaa),
- B. Lafa,
- C. Dubara.

26. ሦስት ነገሮች ሰው ቤቱን እንዳይከፍት ይዘጋሉ፤ ግን ጎበዙ ከፍቶ

ይጠቀምባቸዋል።

- ሀ. አዋቂ።
- ለ. መሬት።
- ሐ. ሴት (ኮረዳ)።

አዋቂ፣ መሬትና ኮረዳ ፍሬአቸው ጣፋጭና ጠቃሚ መሆኑን ገላጭ ነው። ሦስቱም በወጉ ሊጠቀምባቸው የቻለውን እንደሚጠቅሙና ያላቸውን ከመስጠት ወደኋላ እንደማይሉም ይገልጻል። ከአዋቂ እውቀት፣ በስርአት ከታረሰ ከመሬት ሀብት ከሴትም ዘር ሊገኝ እንደሚችል ገላጭ ነው።

27. Nama waa sadiin taphate, waa sadiitu itti taphata:

- A. Nama ibaadaa rabbiitiin taphaate azaabatu itti taphata,
- B. Nama duniyaan (qabeenyaan) taphate deegatu itti taphata,
- C. Nama lammiin taphate diinatu itti taphata.

27. በሦስት ነገሮች የቀለደ ሦስት ነገሮች ይቀልዱበታል/ይጫወቱበታል።

- ሀ. በጾም ጸሎት የቀለደ/የተጫወተ እሳተ ገሃነም ይጫወትበታል።
- ለ. በሀብት የቀለደ ድህነት ይቀልድበታል/ይጫወትበታል።
- ሐ. በወገኑ የቀለደ ጠላት ይጫወትበታል።

በጾም ፀሎት፣ በሀብትና በወገኑ የቀለደ ችግር እንደሚጠብቀው ይገልጻል። በጾም ፀሎት የቀለደውን እሳተ ገሃነም፣ በሀብት የቀለደውን ድህነት በወገኑ የቀለደውን ጠላት በነፍሱ እንደሚጫወት ጠቋሚ ነው። እናም ተገቢ ለጠጋ ስራ (ፊር) አትስሩ ማለት ነው።

28. Waa sadii jalaadhu; yoo waa irraa dhabde malee:

- A. Haadha warraa tee jaaladhu, yoo obsa irraa dhabde malee,
- B. Maandhaa (quxisuu) kee jaaladhu; yoo saala (kabaja) irraa dhabde malee,
- C. Horii jaaladhu; yoo namaan (gargaaruu) irraa dhabde malee.

28. ሦስት ነገሮችን ውደዳቸው አንድ ነገር ካላጣህባቸው በስተቀር።

- ሀ. ባለቤትህን ውደዳት ትዕግስትን ካላጣህባት በስተቀር።
- ለ. ታናሽህን ውደደው ከበሬታ ካላጣህበት በስተቀር።
- ሐ. ሀብትን ውደደው ሰውን እንዳትረዳ ካላደረገህ በስተቀር።

ባለቤትህን፣ ታናሽህንና ሀብትን ውደዳቸው። አንድ ነገር ካላጣህባቸው ግን አትውደዳቸው ማለት ነው። ባለቤትህን ትዕግስት ከአጣህባት ታናሽን ከበሬታ ካላጣህበት እንዲሁም ሀብትን ሰውን እንዳትረዳ ካደረገህ አትውደዳቸው የሚል አተያይ አለው።

30. Bishaan sadi:

- A. Kan roobaa,
- B. Kan lafa irra cisuu,
- C. Kan lafa jala cisuu.

30. ውሃ ሦስት አይነት ነው፤

- ሀ. የዝናብ፤
- ለ. መሬት ላይ የሚተኛ(ያለ)፤
- ሐ. መሬት ሥር ያለ።

ውሃን ከሦስት ቦታ እንደምናገኝ ይገልጻል። ይኸውም ከዝናብ፣ መሬት ላይ ከተኛው (ኩሬ/ባህር/ወንዝ) ከመሬት ሥር /ምንጭ/ መገኘቱን ያመለክታል።

31. Keessummaa waa sadiin bulchan:

- A. Erbee rifeensa hin qabne,
- B. Foon lafee hin qabne,
- C. Lafee foon hin qabne.

31. እንግዳን በሶስት ነገሮች ያሳድሯል።

- ሀ. በፀጉር አልባ ቁርበት/ነት/፤
- ለ. በሥጋ የለሽ አጥንት፤
- ሐ. በአጥንት የለሽ ሥጋ።

ፍሬ ሐሳቡ ከዚህ ከጥሬ ትርጉሙ መጠቅ ያለና ነገሮችን በጥልቀት በማየትና በመካከላቸው ያለውን ጥልቅ ዝምድና ለማሳየት ተምሳሌት መጠቀሙን ያሳያል። በዚህ መሠረት ይህ አባባል በተምሳሌታዊ ዘይቤ የቀረበ ነው። ተምሳሌትነቱም ፀጉር የለሽ ቁርበት ማለት ለመኝታ የሚነጠፍለት ነት ማለት ሳይሆን እንግዳን የምናስተናግደው በጥሩ ፊት (ፈገግታ አሳይተነው) እናሳድራለን ለማለት ነው። «ከፍትፍቱ ፊቱ» እንደሚባለው እንግዳን ፊት መንሳት ተገቢ አለመሆኑን ያሳያል። ሥጋ የለሽ አጥንት ማለት ጥርስ ነው። ይህም እንግዳን በሳቅ፣ በፈገግታ፣ በማጫወት ማሳደር አለብን ማለት ነው። አጥንት የለሽ ሥጋ ማለት ደግሞ ምላስ ነው። «መልካም ምላስ ቁጣን ታበርዳለች» እንደሚባለው ሁሉ ለእንግዳችን ጥሩ ፊት ሰጥተን እያሳሳቅን እያጫወትን ማሳደር አለብን ማለት ነው። ከላይ የተጠቀሱትን ሦስት ነገሮች ከሰጠን እንግዳችንን በጥሩ ሁኔታ ማስተናገዳችንን አመልካች ነው። በማህበረሰቡም እንግዳ ክቡር

በመሆኑ ከአቀባበል ጀምሮ እስከሚሸኝበት ጊዜ ድረስ እንክብካቤ እየተደረገለት መቆየት እንደሚገባ መልእክት አስተላላፊ አባባል ነው። ሰው በተፈጥሮ ክቡር ፍጡር እንደሆነ ያሳያል።

32. Dondhi (doqni) sadi:

- A. Kan waan namaa kennu dadhabu (jibbu),
- B. Kan namni biro namaa kennu dadhabu (jibbu),
- C. Kan kenaa isaafuu kenenamu dadhabu (jibbu).

32. ሦስቱ የንፋግ አይነቶች

- ሀ. መስጠት የማይወድ
- ለ. ሌላው ሰው ሲሰጥ የማይወድ
- ሐ. ሲሰጠውም የማይወድ

መስጠትን የማይወድ ንፋግ እጅግ በጣም ስስታም ከመሆኑ የተነሣ ምንም ነገር ለሰው መስጠትን የማይወድ ሰውን አመልካች ነው። በተለምዶ ንፋግ ሰው የራሱን ነገር መስጠት አይወድም። የዚህኛው ንፋግነት ግን እጅግ በጣም የባሰበት በመሆኑ ሌላው ሰው እንኳን የግለን ነገር ለሰው ሲሰጥ ሲያይ እርር ድብን ብግን የሚለውን ሰው አመልካች ነው። በማያገባው ገብቶ የሚቃጠለውን ገላጭ ነው። ሁለተኛው ሰዎች ሲረዳዱ ሲያይ በምቀኝነት አበሳውን የሚያይ ሰው ማለት ነው። የራስን ነገር ለሌላ ሰው መስጠትን አለመውደድ ንፋግ ዘንድ የተለመደ ነው። የዚህኛው የሦስተኛው ንፋግነት በጣም የተለየ ከመሆኑ የተነሣ ሌላው ሰው ለእሱ ራሱ የሚሰጠውን ነገር የሚጠላን ሰው አመልካች ነው።

33. Waa sadi ufiin dhufti, waa sadi barbaachaan dhufti.

33.1 sadiin ufiin dhuftu:

- A. Fincaan,
- B. Furril,
- C. Yaruu (boosayuu)

33.2 sadiin barbaachaan dhuftu:

- A. Bisoo(jiisaa),
- B. Misa,
- C. Imimmaan.

33. ሦስት ነገሮች ሳይፈልጉ እራሳቸው ይመጣሉ፣ ሦስቱ ግን በፍለጋ ይመጣሉ።

33.1 ሳይፈልጉ የሚመጡ።

ሀ. ሽንት።

ለ. ንፍጥ።

ሐ. ገልቱነት።

ሳይፈልጉ ከሚመጡ ነገሮች ውስጥ አንዱ ሽንት ነው። ይህም ማለት ጊዜው ሲደርስ ሰውነታችን ከበላውና ከጠጣው ውስጥ የተወሰነውን ሲያስወግድ የሚመጣ እንጂ በባለቤቱ ትዕዛዝና ፍላጎት የሚመጣ አይደለም። ንፍጥም በተፈጥሮ ከባለቤቱ ፍላጎትና ትዕዛዝ ውጭ የሚመጣ እንጂ በፍለጋ የሚመጣ አይደለም። ለመምጣቱ ምክንያት የሚሆኑት ብርድ፣ እንደ ጉንፋን የመሳሰሉት ሕመሞችና ሌሎችም ሊሆኑ ይችላሉ። ገልቱነት በማኅበረሰቡ አይፈለግም። ሆኖ የተገኘችውም ትጠላለች፣ ትናቃለች፣ ታፍርበታለችም። ሳትፈልገው ስለመጣባት በእድሷ ታማርራለች። ሳይፈልጉ የሚመጡት እነዚህ ነገሮች የሰውን ልጅ የሚያጨናንቁ ሲሆኑ ተፈልገው የሚመጡት ግን እርካታን እንደሚሰጡ ማህበረሰቡ ያምኝባቸዋል። ይህ ደግሞ እውነት ነው። አይገርምም ተፈጥሮ!!!

33.2 ተፈልገው (በፍለጋ) የሚመጡ።

ሀ. ኃጢአት (የዘር ፍሬ ፈሳሽ)።

ለ. እንባ።

ሐ. ባለሙያነት።

ኃጢአት (የዘር ፍሬ ፈሳሽ) ሰው ጎትጉቶ እንዲመጣ ከሚያደርጋቸው ነገሮች አንዱ ነው። እንባም የሰው ልጅ የሐዘንም ሆነ የደስታ ስሜቱን ለመግለጽ ከሁኔታዎች ጋር ተያይዞ የሚመጣ ነው። ስሜቱ በአንድ ነገር ክፉኛ ሲነካ ይመጣል፣ የስሜት መነካት ለመምጣቱ ምክንያት ይሆናል። ባለሙያነት ለሱ ባለው ጽኑ ፍላጎትና በሚያገኘው ጥቅም በመገዛት የሚማሩት ሙያ ነው። ስምና ዝና የሚያስገኝ ስለሆነ ሰው ፈልጎት ይመጣል። ስለሆነም እርካታን ይሰጣል።

34. sheekni sadi:

A. Haadha,

B. Abbaa,

C. Kan barsiise/qaraasise/ qajeelche.

34. መሪ ሦስት አይነት ነው።

- ሀ. እናት።
- ለ. አባት።
- ሐ. መምህር።

እነዚህ ሦስቱ የመጀመሪያዎቹ መሪ፣ መካሪ፣ አስተማሪ፣ አራቂ፣ ቀራጭና ትክክለኛውን መንገድ የሚያሳዩ ናቸው ማለት ነው።

35. Dubartiin sadi:

- A. Takka tan deettu,
- B. Takka tan beektu,
- C. Takka tan obsitu.

35. ሴቶች ሶስት አይነት ናቸው።

- ሀ. ወላድ።
- ለ. አዋቂ።
- ሐ. ታጋሽ ።

በኅብረተሰቡ ዘንድ ተፈላጊነት፣ ተቀባይነትና ተሰማሚነት ያላቸው ሴቶች፣ ወላድ፣ አዋቂና ታጋሽ መሆን እንዳለባቸው ገላጭ አባባል ነው። ይህም ክብርና ዝና የሚገኘውና የሚያምረው ፍሬ በማፍራት በአስተሳሰብ በመብሰልና በሆነ ባልሆነ ቱግ ማለትን ወደጎን በመተው በመታገስ ኑሮአቸውን የሚመሩ፣ አምራችና ተተኪ ትውልድ የሚያፈሩ፣ ቤተሰብን ከመምራት አልፎ ጦርነትን እስከማስቆም የሚደርስ አቅምና ችሎታ አላቸው። ይህ ደግሞ በተፈጥሮ ያገኙት ጸጋ መሆኑን ገላጭ ነው።

36. Waa sadi akka isaanii tolutti hin uumamne; kan waa sadi hin taane:

- A. Arjaan akka isaa tolutti hin uumamne, kan biyyee hunda isaaf qabeenya (horii hin godhin),
- B. Jagni akka isaa tolutti hin uumamne, kan qaama isaa hundaa sibiilla hin uffisin,
- C. Luyni (dabeessi) akka isaa tolutii hin uumamne; kan koola dheessuun itti hin godhin.

36. ሦስቱ ነገሮች እንዲመቻቸው ተደርገው ስላልተፈጠሩ ሦስት ነገሮችን ሊያደርጉ (ሊሆኑ) አልቻሉም።

ሀ. ቸር እንዲመቻቸው ተደርጎ አልተፈጠረም፤ አፈሩን ሁሉ ሀብቱ ባለማድረጉ።

ለ. ጀግና እንዲመቻቸው ተደርጎ አልተፈጠረም፤ አካሉን ብረት ለበስ አለማድረጉ።

ሐ. ፈሪ እንዲመቻቸው ተደርጎ አልተፈጠረም፤ መሸሻ ክንፍ ስላልተበጀለት።

አምላክ ቸርን፣ ጀግናንና ፈሪን እንዲመቻቸው አድርጎ አልፈጠራቸውም። ቸር እንዲመቻቸው ተደርጎ ቢፈጠር ኖሮ አፈሩ ሁሉ ሀብቱ ይሆንና ለደኸው አከፋፍሎ ይደሰት ነበር ማለት ነው። ጀግናም እንዲመቻቸው ተደርጎ ቢፈጠር ኖሮ አካሉ ሁሉ ብረት ለበስ ይሆንና በጦርነት ከሚደርስ ሞት ያመልጥ ነበር ማለት ነው። ፈሪም እንዲመቻቸው ተደርጎ ቢፈጠር ኖሮ ከሚፈራቸው ነገሮች ክንፍ አውጥቶ በመብረር ሸሽቶ ያመልጥ ነበር ማለት ነው። ስላልተበጀለትም መብረር አቅቶት እንደፈራ በስቃይ ይኖራል ማለት ነው።

37. Namni gosuma sadi:

- A. Kan biyaaf jiru,
- B. Kan biyyatti jiru,
- C. Kan biyaan jiru.

37. ሰው ሦስት አይነት ነው።

- ሀ. አገሩን የሚጠቅም።
- ለ. ከአገሩ የሚጠቀም።
- ሐ. አገሩን አጥፊ።

የአገሪቱን ዜጎች በሦስት በመክፈል የሚገልፅ አባባል ነው። ከእነዚህ ውስጥ አንዱ አገሩን የሚጠቅም ሥራ በመስራት መልካም አርአያ የሆነውን አመልካች ነው። ሁለተኛ ደግሞ እራሱን ብቻ የሚጠቅም ሥራ የሚሠራ ነው። አገር ተጠቀመ፣ አልተጠቀመ ጉዳዩ ያልሆነውን ገላጭ ነው። ሦስተኛውና የመጨረሻው አገሩን መጥቀም ሲገባው ለአገሩ ደንታ ቢስ በመሆን አገሩን የሚጎዳ ነው። የሀገር ሽክም የሆነውን የሚያሳይ ነው።

38. Waa sadi dullummaa quba hin qaban:

- A. Qeensa,
- B. Dabbasaa,
- C. Qalpii.

38. ሦስት ነገሮች እርጅናን አይገነዘቡም&

- ሀ. ጥፍር፣
- ለ. ፀጉር፣
- ሐ. ቀልብ(ሐሳብ)።

ጥፍር፣ ፀጉርና ቀልብ የሰውን ማርጀት አይረዱም ማለት ነው። እንደሚታወቀው ያረጀ ዕድገቱ ይገታል። እነሱ ግን ዕድገት መገታቱን ስለማይገነዘቡ ዕድገታቸውን አያቆሙም ባለመገንዘባቸው ሁሌም እንዳደጉ ይቀጥላሉ። ቀልብም ቢሆን መመኘቱን አያቆምም ማለት ነው።

39. Hattuun sadi

- A. Hattu qabeenyaa (maallaqaa)
- B. Hattuu qalbii (kan iccitii wallin dubbatan odeessu),
- C. Hattuu fiixaa (kan hannaan diqaalaa dhalchu/dalu).

39. ሌባ ሦስት አይነት ነው

- ሀ. የሀብት፣
- ለ. የምስጢር፣
- ሐ. የዘር።

ሌባ የሀብት ሌባ፣ የምስጢር ሌባና የዘር ሌባ በመባል በሦስት መከፈሉን ገላጭአባባል ነው። የሀብት ሌባ ከተሰራ ሊመለስ የሚችለውን ንብረት ከሰው የሚሰርቅን ሲያመለክት የሚስጥር ሌባ ደግሞ ንደኛ በመምሰል የሰውን ምስጢር ከተካፈለ በኋላ ዞር ብሎ በተለያዩ ስራዎች የሰውን ምስጢር የሚያባክንን ገላጭ ነው። የዘር ሌባ ደግሞ ከማኅበረሰቡ ሥርዓት ውጭ በመሆን ተገቢ ያልሆነ ግንኙነት በማድረግ ዲቃላ የሚያመጣን አመልካች ነው።

40. Addunyaan sadi:

- A. Kaleessa,
- B. Har'a,
- C. Boru.

40. አለም ሦስት ናት፤

- ሀ. ትላንት፣
- ለ. ዛሬ፣
- ሐ. ነገ።

ዓለም ትላንት፣ ዛሬና ነገ በመባል በሦስት መከፈሉን ገላጭ ነው። ይህኛ ዓለም ያለፈውን ሁሉ ይዛ የኖረች፣ አሁንም ያለንበትን በማስተናገድ ላይ የምትገኝ ከዚህ በመነሳት ወደፊት የሚመጣውን ሁሉ ለማስተናገድ የማይሳናት መሆኑን ያመለክታል።

41. Galanni sadi:

- A. Kan ardhuma kennitee hardhuma sii galu,
- B. Kan turee sii galu,
- C. Kan yoomiyyuu sii hin galle (kan abbaa warraatii fi kan haadha warraa).

41. ውለታ ሦስት አይነት ነው፤

- ሀ. ዛሬ ውለህ ዛሬውኑ ወዲያውኑ የሚመለስ፤
- ለ. ቆይቶ (ዘግይቶ) የሚመለስ፤
- ሐ. ምን ጊዜም የማይመለስ።

ውለታ የሚመለስና የማይመለስ እንዳለው ይገልጻል አንዱ ዛሬ ውለታ ውለን ወዲያው ዛሬውኑ የሚመለስን ገላጭ ነው ይህ ውሎ ሳያድር የሚመለስ ውለታ ነው። ሁለተኛው ቆይቶ ለውለታ ዋዩ ወይም ለዘመድ አዝማዳ የሚመለስ ውለታ ነው። ሦስተኛው ውለታ ምንጊዜም የማይመለስ ነው። ይህም ባልና ሚስት የሚዋዋሉት ውለታ አይነት ነው። ለራስ ያደረጉት ውለታ ስለሆነ አይመለስም።

42. Waa sadi uumatti kan nama hundaati, haa ta’u malee kanuma abbaa qabateeti (itti fayyadameeti):

- A. Rabbi,
- B. Nabiyyii,
- C. Rooba.

42. ሦስት ነገሮች በተፈጥሮ የሁሉም ሰው ናቸው፤ ይሁን እንጂ ለተንከባከባቸው ሰው የሚውሉ ናቸው፤

- ሀ. አምላክ በተፈጥሮ የሁሉም ነው ይባል እንጂ ስርዓቱን ለተከተለ ሰው ነው የሚሆነው፤
- ለ. ነቢዩ በተፈጥሮ የሁሉም ነው ይባል እንጂ ለተከተለው ነው የሚሆነው፤
- ሐ. ዝናብ በተፈጥሮ የሁሉም ነው ይባል እንጂ የሚጠቅመው አውቆ የሰራበትን ነው።

አምላክ፣ ነቢይና ዝናብ በተፈጥሮ የሁሉም ሰው ይምሰሉ እንጂ አለመሆናቸው በተለያየ ሁኔታ ይከሰታል። አምላክ ትዕዛዙን የተከተሉትን ይወዳል ስለዚህ የእነሱ ነው ነቢይም ቢሆን የተከተለውን ይወድዳል ስለዚህ የእነሱ ነው ዝናብም ቢሆን አውቆ ተጠቅሞበት ኑሮውን ለሚያሻሽል እንጂ የሁሉ አለመሆኑን ይገልጻል።

43. Fuuti sadi:

- A. Kan ati (ijoollummaan) fuutu,
- B. Kan ofitti fuutu (kan obboleessi kee irraa du'ee ati dhaaltu),
- C. Kan ormaaf fuutu (dullummaa keessa isii ijoollee taate yoo fuute).

43. ትዳር ሦስት አይነት ነው፤

- ሀ. እራስህ ፈልገህ በልጅነት የምትገባበት፤
- ለ. አንተ ራስህ እራስህን የምትድርበት፤
- ሐ. ለሰው የምትገባ።

ትዳር እራስህ የምትገባ፤ እራስን የምትድርበትና ለሰው የምትገባ በማለት በሦስት ይከፈላል። አንደኛው እራስህ ፈልገህ በልጅነት የምትገባውን ሲገልፅ ሁለተኛው ደግሞ ወንድምህ ሞቶ የምትወርሳትን ሲያመለክት ሦስተኛው በስተእርጅና የምትገባትን ይገልጻል። ከሦስተኛይቱ ስለማትጣጣሙ ሰው ይወስድብሃልና ካረጀህ በኋላ አታግባ ማለት ነው። የውርስንም ስለማትስማሙ አታግባ ማለት ነው። እናም እውነተኛው ትዳር እራስህ ፈልገህ የምትገባ ነው የሚል አተያይ አለው።

44. Aanaan sadi:

- A. Abbaa warraa ykn haadha warraa,
- B. Haadha,
- C. Abbaa.

44. ወገኖች ሦስት ናቸው፤

- ሀ. አባወራ ወይም እማወራ፤
- ለ. አባት፤
- ሐ. እናት።

አባወራ ወይም እማወራ፣ አባትና እናት ወገኖቻችን ናቸው ማለት ነው። ባልና ሚስት «አንተ ትብስ አንቺ ትብሽ» በመባባል አንዱ ላንዱ አሳቢ መሆኑን በተግባር ይገልጻል። አባትና እናትም ለልጆቻቸው አሳቢ በመሆን ስለሚሰሩላቸውና ስለሚንከባከቡላቸው እውነተኛ ወገንነታቸውን ያስመሰክራሉ።

45. Beekaan akkaataa saditti dhalata:

- A. Gara arro (kan beekamsa wajjin dhalate),
- B. Miila arro deemaa kan barate (beeke),
- C. Mata arro-kan turaan beeke.

45. አዋቂ በሦስት ሁኔታ ይወለዳል፤

- ሀ. ሆደ ሸቦቶ - በተፈጥሮ አዋቂ የሆነ፤
- ለ. እግረ ሸቦቶ - ሄዶ በመማር አዋቂ የሆነ፤
- ሐ. ራስ ሸቦቶ - በቆይታ (ክልምድ) አዋቂ የሆነ።

አዋቂ ሆደ ሸቦቶ እግረ ሸቦቶና ራስ ሸቦቶ ሆኖ መወለድ እንደሚችል ገልጻል። ደኸውም ሆደ ሸቦቶ በተፈጥሮ ክልጅነቱ ጀምሮ አዋቂ የሆነ፤ እግረ ሸቦቶ ዕውቀት ወደሚገኝበት ሄዶ የተማረ፤ ራስ ሸቦቶ በቆይታ ክልምድ የተማረ ማለት ነው።

46. Muchi sadi:

- A. Lama,
- B. Afur,
- C. Saddeet.

46. የጡት አይነት ሦስት ነው፤

- ሀ. ሁለት፤
- ለ. አራት፤
- ሐ. ስምንት።

ጡት የተባለ ሁሉ ሁለት፣ አራትና ስምንት በመባል በሦስት መከፈሉን ገላጭ ነው። ይህም አጥቢዎች ባለ ሁለት ጡት ባለ አራት ጡትና ባለ ስምንት ጡት በመባል በሦስት ይከፈላሉ ማለት ነው። ለምሳሌ ሰው ሁለት ላም አራት ውሻ ስምንት ጡቶች እንዳለው በወገን በወገኑ ከፋፍሎ ለማሳየት ነው።

- 47. Uumaan namaa kan dur sadi:
 - A. Tokko haadhaa fi abbaa hin qabu-Aadam,
 - B. Tokko haadha hin qabu- Hawwaa,
 - C. Tokko abbaa hin qabu-lisaa.

47. የሰው ተፈጥሮ በመጀመሪያ ላይ ሦስት አይነት ነው፤

- ሀ. እናትና አባት የለሽ - አዳም፤
- ለ. እናት የለሽ - ሐዋ/ሔይዋን፤
- ሐ. አባት የለሽ - ኢግ - ኢየሱስ ክርስቶስ፡፡

ሰው በመጀመሪያ ሲፈጠር በሦስት ሁኔታ መሆኑን ይገልጻል፡፡ ይኸውም አዳም እናትና አባት የለሽ ሐይዋን እናት የለሽ ኢየሱስ ክርስቶስ አባት የለሽ በመሆን መፈጠራቸውን አመልካች ነው፡፡

3.3. NóbóRN y, ml h-t

እነዚህ አባባሎች ሁለት የተለያዩ ነገሮችን በማወዳደር የሚመሳሰሉባቸውን ጉዳዮች የሚያሳዩ “ተ”፡፡ ‘Ña‡” ¼S ÈS]Á‡ cዎች ባዩበት ዓይን እንድናይ ምሰሎቹ እንዲከሰቱልንና የበለጠ ግልጽ እንዲሆኑልን የማድረግ አቅሀ >L†”፡፡ K³” ” <uf” uTLue u>É” qf ²” wK” እንድናይ ወይም እንድንረዳ ያስችሉ”M:፡፡ ÉT Û ÿ} “Ò]”፡፡ Ò` ÁK”<” ¼Ò^ ÑÖS ~ በምስል ከሳች ቃላት አማካይነት እንዲረዳ ያደርጋሉ፡፡ በነዚህ አባባሎች ማንጸሪያ ሆነው የሚቀርቡት ጉዳዮች በአድማጩና በተናጋሪው በግልጽ የሚታወቁ ናቸው፡፡ ተናጋሪው >vvKA‡” c=Ák`w ¼T ÑÖKS ”፡፡ ÁÁÑuf” >”vu= >ÑLKê” vIK<” }hfKA ñKJ’ >ÉT Û ukLK< K=[Ç”፡፡ ÌLM:፡፡ ለዚህም የሚከተሉት UdK?ዎ< በT e[Í ነት ቀርቦታል፡፡

- 48. Kijibaan waa sadi fakkaata:
 - A. Yoo namatti waa himu fira fira quuqame fakkaata,
 - B. Yoo kakatu nama dhugaa dubbatu fakkaata,
 - C. Yoo nama addaan kutu (walitti naqu) sheeyxaana fakkaata.

48. ዋሽ ሰው (ውሽታም) ሦስት ነገሮችን ይመስላል፤

- ሀ. አንድ ነገር ሲነግርህ ላንተ የተቆረቆረ ወገን ይመስላል፤
- ለ. ምሎ ሲነግርህ እውነተኛ ይመስላል፤
- ሐ. ሰዎችን ሲያጋጭ ሠይጣን ይመስላል።

ሰው ርካሽ ተወጅነትን ለማትረፍ ወይም የሆነ ጥቅም ለማግኘት ሲል ይዋሻል ውሸቱን ሲነግርም ራሱን ለተበዳዩ የተቆረቆረ አስመስሎ ነው። ውሸታም እራሱን ሐቀኛ ለማስመሰልና እንዲታመን ለማድረግ ይምላል። ይህ መሐላ እራስን እውነተኛ ለማስመሰል ነው። ከውሸታም ሰው ምልክቶች አንዱ እራስን እውነት ተናጋሪ ለማስመሰል መማል መሆኑን ይገልጻል። ባልሆነ ነገር ሰዎችን የሚያጋጭና የሚያጣላ ሠይጣን ነው ተብሎ ይታመናል። ይህ ውሸታም ሰውዬም ሰዎችን ባልሆነ ነገር አጋጭቶ የሠይጣንን ሚና ከተጫወተ ከሠይጣን ጋር ይመሳሰላል ማለት ነው።

49. Haati warraa abbaa warraatti waa sadi fakkaatti:

- A. Yoo tolte haadha fakkaatti,
- B. Yoo maqaan yaamtu obboleettii fakkaatti,
- C. Yoo hammatte badde diina fakkaatti.

49. እማወራ (ሚስት) ለባለቤቷ ሦስት ነገሮችን ትመስለዋለች፤

- ሀ. ከተመቸችው እናቱ፤
- ለ. በስሙ ስትጠራው እህቱ፤
- ሐ. ካልተመቸችው ጠላቱ።

ለባለቤቷ አስባ ጥሩ ጥሩ ነገር ስታደርግለት እናቱ መስላው ትታየዋለች የልቡን አውቃለት ሁሉን ነገር ካመቻቸችና ካስደሰተችው ለእናቱ የሚያስበውን ያህል ለሷም እንዲያስብ ታደርገዋለች ማለት ነው። እንደእናቱ በስሙ ስትጠራው ለእናቱ አስቦ የሚሳሳላትን ያህል ለሷም ያስብላታል ይጨነቅላታል ይጠበብላታል። ክፉ ነገር እንዳይደርስባት ጥላ ከለላ ይሆንላታል። ምንም ነገር ሳይበድላት ክፉ ሆኖ ከበደለችው ባልታሰበ ቦታ ከተገኘች ሚስት በባሏ ላይ መፈፀም የማይገባትን ነገር ፈፅማ ከተገኘችና ካልተመቸችው እንደጠላት ያያታል ማለት ነው።

50. Namni biyya ormaa jiru waa sadi fakkaata:

- A. Yoo toleef nama biyyaa ufii jiru fakkaata,
- B. Yoo dabdeef nama biyya diinaa keessa jiru fakkaata,
- C. Yoo kabaja dhabe nama xiqqaa fakkaata.

50. ከአገሩ የወጣ ሰው ሦስት ነገሮችን ይመስላል፤

- ሀ. ከተመቸው በራሱ አገር ውስጥ የሚኖር ዜጋ፤
- ለ. ካልተመቸው እጠላት አገር ውስጥ የሚኖር ዜጋ፤
- ሐ. ክብር ካጣ ወራዳ (የበታች) ዜጋ።

እንደባይተዋር የማይታይ በራሱ አገር ውስጥ እንደሚኖር ሰው የሚኖር ከሆነ የሰውን አገር እንደራሱ አገር ያያል። ነፃነት አግኝቶ ደልቶትና ያለአንዳች በደል የሚኖር ከሆነ እርካታ ይሰማዋል ሳይመቸው ቀርቶ ነፃነት አጥቶ የሚጨቆን፤ የሚንገላታና ለፍቶ መና የሚቀር ከሆነ እጠላት አገር እንደሚኖር አድርጎ እራሱን ይመለከታል። እራሱንና አገሩንም ይጠላል ይመረራል፤ እግራን በሰበረው እያለ በመምጣቱ ይቆጫል። በራስ አገር የዜግነት መብት አግኝቶ መኖር የተሻለ መሆኑን ያመለክታል። ሶስተኛው የሰው አገር ሰው በመሆኑ ክብር የማይሰጠው እንዳልባሌ ነገር የሚታይ ከሆነ እራስን በወራዳ ይፈርጅና አገሩንም እራሱንም ይጠላል ማለት ነው። ምንም ቢሆን የራስ አገር መሻሉን አመልካች ነው።

51. Gaaddiddu waa sadi fakkaatti:

- A. Ganama namticha deemu dura yoo deemtu gowwaa alagaan ergatu fakkaatti,
- B. Galgala yoo namticha duubatti haftee nama hordoftu horii masakan fakkaatti,
- C. Yoo namicha taa'e moggaa mul'attu dunququu fakkaatti.

51. ጥላ ሦስት ነገሮችን ይመስላል፤

- ሀ. ጠዋት ጠዋት እሰው ፊት ለፊት ስትሄድ ስትታይ ለባዕድ የሚላላክ ተላላ (ሞኛሞኝ)፤
- ለ. ከሰዓት በኋላ ከኋላው ስትከተል ስትታይ ተጎታች ከብት፤
- ሐ. ከተቀመጠው ሰው አጠገብ ስትታይ ድብርት።

#ዋሰዲ\$ አባባሉ በተምሳሌት የቀረበ ነው። ተምሳሌትነቱም ጥላ ጠዋት ጠዋት ከሰውየው ፊት ለፊት የምትሄድ ከሆነ ለባዕድ የሚላላከውን አጎብዳጅ ሞኛ ሞኝ ተላላ መምሰኝን አመልካች

ነው። ይህም በኅብረተሰቡ ዘንድ መጥፎና አስነዋሪ ድርጊት በመሆኑ ይጠላል፤ ይወገዛል፤ እንደነውርም ይቆጠራል። ከሰዓት በኋላ ደግሞ ከኋላው የምትከተል ከሆነ በራሱ ሳይሆን በሰው ስለምትመራ በተጎታች ከብት ወይም ሞኛ ሞኝ አላዋቂ ትመሰላለች። ይህ ባህሪም ሰውን ከሰው ተራ አስወጥቶ ከብት ተራ ስለሚመድበው ከአስጠለ ተግባር ይቆጠራል። ከተቀመጠው ሰው አጠገብ ጥላም ከተቀመጠ በድብርትነት ይፈረጃል። ሳይፈለግ በመምጣቱ ይደብታል፤ ይጫጫናል፤ ያስጠላል። የሚጫጫን መጥፎ ነገር እንደመጥፎ ወሬ ነጋሪ ይቆጠራል።

52. Tiisisni waa sadi fakkaata:

- A. Bifaan kinniisa fakkataa,
- B. Waa balfuu dhabuun waraabessa fakkaata,
- C. Bakka arge buluun saaragee (kashalabbee) fakkaata.

52. ዝንብ ሦስት ነገሮችን ይመስላል፤

- ሀ. በቅርፁ ንብን፤
- ለ. ቆሻሻን ባለመጥላቱ ጅብን፤
- ሐ. የትም በማደሩ ዱርዬን።

በተነፃፃሪ ዘይቤ የቀረበ አባባል ነው ይህም ዝንብ እንዲሁ ሲታይ በቅርጹ ከንብ ጋር መመሳሰሉን ይገልጻል። በቅርጹ ይመሳሰሉ እንጂ በነገረ ሥራቸው የተለያዩ መሆናቸውን ያመለክታል። ዝንብ ጎጂ እንጂ ጠቃሚ አይደለም ነገር ግን ንብ በታታሪ ሠራተኛነትና በማር ሠሪነት ጠቀሜታ አለው። ተፈላጊውን ነገር መሆን እንጂ መምሰሉ ፋይዳ እንደሌለው ያሳያል። ጅብ እንደጥንብ ያሉትን ቆሻሻ ነገሮች እንደሚወድድ ሁሉ ዝንብም እንደጅብ ቆሻሻ ነገሮችን ይወድዳል። በዚህ ምክንያት ቆሻሻ ባለበት ሁሉ ዝንብ ይኖራል። ዝንብ እንደጅብ ቆሻሻን ይወድዳል ማለት ነው። የዝንብ ማደሪያ የትም ነው፤ ዱርዬም በመጥፎ ባህሪው ስለሚጠላ ያገኘበት ያድራል። ሁለቱም በመጥፎ ባህሪያቸው ስለሚመሳሰሉ አባባሉ አገናኝቶአቸዋል።

53. Korbeessi re'ee waa sadi fakkaata:

- A. Areedaan jaarsa fakkataa,
- B. Eegeen saree fakkaata, ykn ofitti fincaanuum sheeyxaana fakkaata,
- C. Iyyiinsaana (hobobsuun) maraattuu fakkaata.

53. የፍየል ወጠጤ ሦስት ነገሮችን ይመስላል፤

ሀ. በጊሙ ሽማግሌን፤

ለ. በጨኸቱ እብድን፤

ሐ. በጭራው ውሻን፡፡

የፍየል ወጠጤ ድርጊት በጭንቀታችን ውስጥ ተቀርጾ እንዲቀር በተምሳሌት የተቀመጠ አባባል ነው። በጊሙ ሽማግሌ ይምሰል እንጂ ድርጊቱ የሽማግሌ አይደለም ማለት ነው። ጊሙን ለማስመሰል ይጠቀምበታል እንጂ ድርጊቱ ተቃራኒ መሆኑን ገላጭ ነው። እብድ አእምሮን የሳተ ነው ወጠጤውም እንደእብድ በመጮህ ይታወቃል መለያው ጨኸቱ መሆኑን የሚያሳይ ነው። ጭራውም እንደውሻ ጭራ ገበያን የማይሸፍን መሆኑን ገላጭ ነው።

54. Namni lafee coratu waa sadi fakkaata:

- A. Afaan babbanuun gowwaa fakkaata,
- B. Yoo itti gororu daa'ima fakkaata,
- C. Yoo ija itti babaasu goota fakkaata.

54. አጥንት የሚግጥ ሰው ሦስት ነገሮችን ይመስላል፤

ሀ. አፉን ሲከፍትበት ሞኝ ይመስላል፤

ለ. ለሀጩን ሲያዝረከርክበት ሕፃን ልጅ ይመስላል፤

ሐ. አይኑን ሲያገረጠርጥበት ጀግና ይመስላል፡፡

ኅብረተሰቡ አጥንት የሚግጠው ሰው ምን እንደሚመስል ከልምድ ባገኘው ዕውቀት በሦስት ከፍሎታል። አፉን ከፍቶ ሲግጥ ሞኝ እንደሚመስል ለሀጩን ሲያዝረከርክበት ደግሞ ሕፃን ልጅ እንደሚመስልና አይኑን ሲያገረጠርጥበት ጀግና እንደሚያስመስለው አብሮ በመቆየት ካገኘው ልምድ ትዝብቱን ይገልጻል።

55. Somni waa sadi fakkaata (kan musiliimaa):

- A. Galgala cidha fakkaata,
- B. Obboroo baqa fakkaata,
- C. Ganama gadda (du'a) fakkaata.

55. የም ሦስት ነገሮችን ይመስላል፤ (የሙስሊም)

ሀ. አመሻሽ ላይ ሠርግ፤

ለ. ከሌሊቱ አስር ሰዓት አካባቢ ሽሽት ይመስላል፤

ሐ. ጠዋት ሐዘን ይመስላል።

የሙስሊም የም አመሻሽ ላይ ሠርግ፤ ከሌሊቱ አሥር ሰዓት ላይ ሽሽትና ጠዋት ላይ ሐዘንተኛ መምሰሉን ገላጭ ነው። አመሻሽ ላይ ሰው ተሰብስቦ ጥሩ ጥሩ ምግብ በጋራ ስለሚመገብ ከሠርግ ጋር ያመሳስለዋል። ከሌሊቱ አሥር ሰዓት አካባቢ ደግሞ የሚጸምበት ሰዓት ከመድረሱ በፊት ምግብ ለመመገብ ስለሚጣደፉ ከሽሽት ያመሳስሉታል። ጠዋት ደግሞ የም ጊዜ ስለሆነ ዝምታ በዝቶ ሐዘንተኛ ማስመሰሉን ጠቋሚ ነው።

56. Waa sadi waa sadi nama fakkeessu:

A. Arraayuun jaarsa nama fakkeessa,

B. Bakkuma argan taa'uun ijoollee nama fakkeessa,

C. Moofaa uffachuun (daaruun) hiyyeessa nama fakkeessa.

56. ሦስት ነገሮች ሰውን ሦስት ነገሮች ያስመስላሉ፤

ሀ. መሸበት ሽማግሌ ያስመስላል፤

ለ. ቦታ ሳይመርጡ ያገኙት ቦታ መቀመጥ ልጅ ያስመስላል፤

ሐ. አሮጌ መልበስ ደኻ ያስመስላል።

መሸበት፣ ቦታ ሳይመርጡ መቀመጥና አሮጌ ልብስ መልበስ ያልሆኑን የሆኑት አስመስሎ ሊያሳስት መቻሉን ይገልጻል። ሽበት የሽምግልና ምልክት ስለሆነ መሸበት ሽማግሌ ማስመሰሉን ቦታ ሳይመርጡ ያገኙት ቦታ መቀመጥ የልጅ ሥራ ስለሆነ ለገኘ ቦታ የተቀመጠ አዋቂም እንደሕፃን ልጅ መታየቱን፣ የተቀዳደደ አሮጌ ልብስ የሚለብስም ደኻ ተብሎ ስለሚታሰብ አሮጌ ለብሶ የተገኘውን ሁሉ ድኻ ነው ብሎ ማሰብ እንዳለ ጠቋሚ ነው።

3.4. >KS x xU" ¼T S Kh~

u²=I Y ` ¼} " } ~f >vvKA< ¼'Ña< " " ÅU ¼G<ኔታ< " >KS x xU ¼T ÅS Kj ~
 " ተ" <: >"Æ c=Ñ" >"Æ S Øó~" >"Æ c=VL K?L" < ጎዶKA S J'<" >"Æ c=d" K?L" <
 Kō_ dÅun S p[f" Á"} ~ " ተ" <: >vvKA‡ ¼ōጎ0f" " ¼> p`xf" >KS Ñ" -f" U
 ÁdÁK<: KUXK?U ¼T ሿ} K<f } ÅÃ^{2a} M::

57. Waa sadi waa sadi jibbite, waa sadi ammoo jaalatte.

57.1 Sadiin jibbite:

- A. Kan farda yaabbatu kan lafoo deemu jibbe, maaliif jennan irraa bu'uufii diduuf,
- B. Qaruuteen gowwaa waliin deemu jibbe, maaliif jennaan qaaqa badee (hamtuu dubbatee) na saalfachiisa jedhe,
- C. Fayyaaleessi dhukkubsataa gaafachuuf deeme jibbe, maaliif jennaan haasawa kutuu didee na tursiisa jedheeti.

57.2 sadiin sadi jaalatte:

- A. Kan lafoo deemu kan yaabbatu wajjiin deemu jaalate maaliif jennaan ammaa irraa bu'ee na yaabbachiisa jedheeti,
- B. Gowwaan qaruutee waliin bobba'uu jaalatee, maaliif jennaan bakka hamtuu naan gala jedheeti,
- C. Dhukkubsataan nama isa gaafatu jaalate, maaliif jennaan na bira oolee (turee)nagooharsa (haasofsiisee dhukkubicha na dagachiisa)jedheeti.

57. ሦስት ነገሮች ሦስት ነገሮችን ጠሉ ሦስቱ ደግሞ ወደዱአቸው፤

57.1. የጠሉት ሦስቱ፤

- ሀ. ፈረሰኛው እግረኛውን ጠላ፤ ከፈረሱ ወርዶ ላለማስቀመጥ፤
- ለ. ብልጡ ከሞኙ ጋር መሄድን ጠላ፤ አስነዋሪ ወይም ክፉ ንግግር ተናግሮ እንዳያሳፍረው፤
- ሐ. ጠያቂው ሀመምተኛን፡፡

ፈረሰኛው እግረኛውን የጠላው ወርዶ ሊያሳፍረው ስላልፈለገ ነው ለራሱ ብቻ ማሰቡን ያሳያል፡፡ እግረኛው ፈረሰኛው ድካሜን ተረድቶ አዝኖልኝ ያሳፍረኛል ብሎ ተስፋ ማድረጉን አውቆ ነው

የጠላው። ብልሁም ከሞኝ ጋር መሄዱን የጠላው ከኔ ጋር እየሄደ መጥፎ ነገር ተናግሮ ወይም መጥፎ ነገር አድርጎ ያሳፍረኛል በሚል ሐሳብ መሆኑን ያመለክታል። ሞኝ በአሳፋሪ ድርጊቶች እንደሚታወቅ ያሳያል። ጠያቂም ሊጠይቀው የሄደውን ሕመምተኛ የጠላው ጫወታ አላቋርጥ ብሎ እሱን ያቆየኛል በሚል ሥጋት ነው። የሕመምተኛ ባህሪ አጫዋች መፈለግ ነው።

57.2. የወደዱት ሦስቱ፤

- ሀ. እግረኛው ፈረሰኛውን ወደደው ወርዶ ያሳፍረኛል በሚል ተስፋ
- ለ. ጥሩ ቦታ ያደርሰኛል በሚል ተስፋ ሞኝ ከብልጡ ጋር መሄዱን ወደደው
- ሐ. ህመምተኛው ጠያቂውን ወደደው - አብሮኝ በመቆየት ህመሜን ያስረሳኛል በሚል ተስፋ እኔን ቆይቶ በጫወታ ሕመሜን ያስረሳኛል በሚል ተስፋ ሕመምተኛውን ጠያቂውን መውደዱን ገላጭ ነው።

እግረኛ ከፈረሰኛው ጋር መሄዱን የወደደው ድካም ልፋቴን አይቶ ወርዶ ያሳፍረኛል የሚል ተስፋ ስላለው ነው። ሞኝ ብልህን የወደደው ከክፉ ሁሉ ጠብቆት ጥሩ ቦታ ያደርሰኛል የሚል ተስፋ ስላለው መሆኑን ያመለክታል፤ “ከአዋቂ ቢደርሱ ያደርጋል እንደሱ” እንደሚባለው ማለት ነው። ሕመምተኛ ጠያቂውን የወደደው “እያጫወተኝ እኔን ቆይቶ ሕመሜን ያስረሳኛል” በሚል ተስፋ ነው።

58. Waa sadi wal gaagaati (wal biratti hin argamtu):

- A. Haadha warraa,
- B. Qabeenya (addunyaa),
- C. Ilma.

58. ሦስት ነገሮች አብዛኛውን ጊዜ አይጎዳኝም፤

- ሀ. ባልና ሚስት፤
- ለ. ሀብትና ባለሀብት፤
- ሐ. ልጅና ቤተሰብ።

አብዛኛውን ጊዜ ጥሩ ሚስትና ባል አይገጣጠሙም ማለት ነው። አነዱ ንፋግ ሲሆን ሌላው ቸር ይሆናል አንዱ ተናዳጅ ሲሆን ሌላው ታጋሽ ይሆናል። በመቻቻል አብረው ይኖራሉ እንጂ ሙሉ በሙሉ ተስማምተው አይደለም ማለት ነው ባልም ሚስትም በአንድ ላይ ጥሩ ሆነው አብዛኛውን ጊዜ አይገጣጠሙም ምክንያቱም ፈጣሪ ይህንን ቢያደርግ መጥፎ ባል (ሚስት) አንድም ቀን አብረው አያድሩም ስለዚህ ጥሩና መጥፎ እየተቻቻሉ እንዲኖሩ ፈጣሪ አደረገ

ማለት ነው። አንዱ ንፋግ ሲሆን ሌላው ቸር ይሆናል። አንዱ ግልፍተኛና ተናዳጅ ሲሆን ሌላው ታጋሽ ይሆናል። ሀብትና ተንከባካቢም እንደዚሁ አይገጣጠሙም ማለት ነው ንብረትን በጥሩ ሁኔታ የሚንከባከብ አብዛኛውን ጊዜ ሀብት ሲያገኝ አይታይም ማለት ነው። ልጅና ቤተሰብ አይገጣጠሙም ማለት ልጅ ቤተሰብ እንደሚፈልገው ወይም ቤተሰብ ልጅ እንደሚፈልገው ሙሉ በሙሉ ሊሆንለት አይችልም ማለት ነው።

59. Waa sadi guutuudha, waa sadi hir'uudha:

59.1. Sadi guutuu:

- A. Dondha,
- B. Wallaalaa,
- C. Luyna/ Lunna/Nunna (dabeessa) sadaattuu.

59.2. Sadiin hirdhuu:

- A. Arjaa,
- B. Beekaa,
- C. Goota.

59. ሦስት ነገሮች ሙሉ ናቸው ሦስቱ ግን ጎዶሎ ናቸው፤

59.1 ሙሉ የሆኑ ሦስቱ፤

- ሀ. ንፋግ፤
- ለ. መሃይም፤
- ሐ. ፈሪ።

ሦስቱም የተሟሉ መሆናቸውን ገላጭ ነው። ይህም አንዱ ጨርሶ ንፋግ ከሆነ ምንም ነገር እንደማይሰጥ መሃይም የሆነም ምንም ለማወቅ እንደማይፈልግ ሁሉ ጨርሶ ፈሪ የሆነም ለመድፈር እንደማይችል አመልካች ነው። ሶስቱም ሙሉ በሙሉ የሆኑትን በመሆናቸው ይህ ይቀረናል ብለው ወደ ጎላ መመለስ እንደማይችሉ ገላጭ ነው። እራሳቸውን ምንም እንኳን እንደሌለባቸው በመቁጠር የሚኮሾሱ ናቸው እንጂ ምን እንደጎደላቸው አይረዱም ማለት ነው።

59.2. ጎዶሎ የሆኑ ሦስቱ፤

- ሀ. ቸር፤
- ለ. አዋቂ፤
- ሐ. ደፋር።

ቸር፣ አዋቂና ደፋር የሆኑት በቂ ነው ብለው የተቀመጡ ሳይሆኑ የተሻለ ሆነው ለመገኘት የሚያስቡ ናቸው ማለት ነው። ቸሩ ለሁሉም ለመስጠት ሁሌም እንዳለበ አዋቂውም ይበልጥ አውቆና ለማሳወቅ ደፋሩም የበለጠ ጀግና ለመሆን የሚጥሩ መሆናቸውን ገላጭ ነው። የተባሉትን በብቃት አለመሆናቸውን ተረድተው ሙሉ ለመሆን ሁሌም የሚያስቡ መሆናቸውን አመልካች ነው።

60. Waa sadi irraa waa sadi hin kajeelan (eegan):

- A. Deega ceemmu irraa qadhaaba (horuu) hin kajeelan,
- B. Lola gowwaa irraa araara hin kajeelan,
- C. Dhukkuba dullummaa keessa dhufe irraa fayyuu hin eegan.

60. ከሦስት ነገሮች ሦስት ነገሮች አይጠበቁም፤

- ሀ. ከሰነፍ ድካ - ሀብት ማፍራት፤
- ለ. ከሞኝ ጥል - እርቅ፤
- ሐ. በስተእርጅና ከመጣ በሽታ - መዳን፤

ሰነፍ ድካ በስንፍናው ምክንያት ስለማይሰራ ሀብት አፍርቶ ኑሮውን ያሻሻላል ብለን መጠበቅ እንደሌለብን፤ ከሞኝ ጥልም “ሞኝ ካመረረ በግ ከበረረ መመለሻ የለውም...” እንደሚባለው ተረት እርቅን ከእሱ መጠበቅ እንደሌለብን፤ በስተእርጅና የመጣ በሽታና እርጅናም ስለሚረዳዱ መፈወስን (መዳንን) መጠበቅ እንደሌለብን ይገልጻል።

61. Waa sadi turuun badde, waa sadii du’aan badde.

61.1 Sadiin turuun badde:

- A. Gowwaa,
- B. Dondha (doqna),
- C. Luyna/Lunna/Nunna (dabeessa).

61.2. Sadiin du’aan badde:

- A. Hayyuu (aaqila),
- B. Arjaa,
- C. Jayna (goota).

61. ሦስት ነገሮች ብዙ ዓመት ባይኖሩ ሦስቱ ደግሞ ጭራሽ ባይሞቱ ይሻላል፤

61.1. ብዙ ዓመት ባይኖሩ ይሻላል የተባሉት፤

- ሀ. ሞኝ፤
- ለ. ንፋግ፤
- ሐ. ፈሪ።

የሞኝ፣ ንፋግና ፈሪ ሥራ አስነዋሪ አሳፋሪና በኅብረተሰቡ ዘንድ የተጠላ በመሆኑ ባይወለዱ ይመረጣል ብሎ አቅርቦአቸዋል። ሞኝ ክፉ ነገር በማድረግና በመናገር፣ ንፋጉም እሱ በቂ ሀብት እያለው ዘመዱ ወይም ወገኑ በረሃብ ሲገረፍ እያየ ዝም በማለቱ፤ ፈሪም ዘመድ ወይም ወገኑ በባዳ ሲጠቃ «እግራ አውጭኝ» ብሎ ስለሚሸሽ በኅብረተሰቡ አተያይ ጥቅሙ-ቢስ መሆናቸውን አማላካች ነው።

61.2. ጭራሽ ባይሞቱ ይሻላል የተባሉት፤

- ሀ. አዋቂ፤
- ለ. ቸር፤
- ሐ. ጀግና።

አዋቂ፣ ቸርና ጀግና በሕይወት ዘመናቸው ወገናቸውን የሚጠቅም ሥራ ስለሚሠሩ ባይሞቱ ይሻላል ተብለዋል። አዋቂው አስተማሪ፣ መሪ፣ አዝናኝና ወዘተ በመሆኑ ሁሌም ስለሚያገለግል ነው ቸሩም ያለውን በመለገስ ወገኑን ከችግር ስለሚከላከል ነው። ጀግናውም ዳር ድንበሩን ዘመድ ወገኑን ከጥቃት ስለሚከላከል ነው።

62. Waa sadi dhugaadha waa sadi huffee rabbi jibbe:

- A. Bishaan guuteen dhugaadha, allaattiin irra hin balaliituun kijiba rabbi jibbe,
- B. Horii bade barbaaduun dhugaadha, lafti na jalatti hin hafneen kijiba rabbi jibbe,
- C. Fardi ni arreedaan dhugaadha, mildhuu (allaattii) hanqisaan garuu kijiba rabbi jibbe.

62. ሦስት ነገሮች እውነት ናቸው፤ ሦስቱ ግን አምላክ የማይወዳቸው ውሸት ናቸው፤

ሀ. ወንዝ (ውሃ) ሞልቶ አያሻግርም ማለት እውነት ነው። ወፍ እንኳን እላዩ ላይ ዝር አይልም ማለት ግን አምላክ የማይወደው ውሸት ነው።

ለ. የጠፋባትን ከብት ለብዙ ጊዜ መፈለግ እውነት ነው፤ በፍለጋ እግሬ ቀጠነ ማለት ግን አምላክ የማይወደው ውሸት ነው።

ሐ. ፈረሱ ጮሌ ነው ማለት እውነት ነው። ከአእዋፍ እይታ ይቀድማል ማለት ግን አምላክ የማይወደው ውሸት ነው።

የሆነውን ነገር እንዳለ መግለፅ እንጂ ትንሽ እውነት ይዞ ከመጠን በላይ አጋንኖ መግለፅ ተገቢ ባለመሆኑ ኅብረተሰቡም አምላክም የሚጠላቸው መሆኑን ገላጭ ነው። እጅግም ስለት ይቀድማል አፎት እንደሚባለው ተረት ነው። መዋሽት ጠቃሚ አይደለምና።

63. Waa sadi waa sadiin naasa (wal-didu):

- A. Qaruuteen gowwaan naasa (itti hammaata),
- B. Gowwaan gootaan naasa,
- C. Duuti gootaan naasa.

63. ሦስት ነገሮች ከሦስት ነገሮች ጋር አይጠቅሙም፤

ሀ. ሞኝ - ከብልጥ፤

ለ. ፈሪ - ከጀግና፤

ሐ. ሞት - ከጀግና።

ሞኝና ብልጥ፣ ፈሪና ደፋር ሞትና ጀግና አብሮ ሊሄዱ አይችሉም። ይህም ማለት ሊስማሙ አይችሉም ማለት ነው። የሞኝና ብልጥ የፈሪና ደፋር ድርጊት ተቃራኒ በመሆኑ አይስማሙም። ሦስተኛው ግን ጀግና ባይሞት ይሻላል። ሞት ሌሎቹን ቢወስድ እንኳ ጀግናውን መውሰድ የለበትም ማለት ነው። ጀግና መሞት የለበትም የሚል አተያይ አለው።

64. Namni yoo tokko walqixaa yoo tokko waldida:

- A. Yoo taa’u walqixaa, yoo dhaabatu waldida,
- B. Yoo caldhisu walqixaa, yoo dubbatu waldida,
- C. Yoo nyaatu walqixaa, yoo hojjatu waldida.

64. ሰው በሦስት ድርጊቶች እኩል ነው፤ በሦስቱ ግን እኩል አይደለም፤

ሀ. ሲቀመጥ እኩል ነው፤ ሲቆም ግን እኩል አይደለም፤

ለ. ዝም ሲል እኩል ነው፤ ሲናገር ግን እኩል አይደለም፤

ሐ. ሲበላ እኩል ነው፤ ሲሠራ ግን እኩል አይደለም።

ሰው ሲቀመጥ፣ ጋደም ሲልና ሲበላ እኩል ሲሆን ሲቆም፣ ሲናገርና ሲሠራ እኩል አለመሆኑን ይገልጻል። ሰው ሲቆም በእንቅስቃሴ መበላለጡን ገላጭ ነው። መናገር ብቻ ሳይሆን ቁምነገርን በማስተላለፍ መበላለጥ እንዳለ ይገልጻል ሦስተኛው ለመብል ለመብሉ ሁሉም እንደሚቀርብና በሥራው ግን የተወሰኑ ብቻ እንደሚሳተፉ ገላጭ ነው።

65. Nama saadi waa sadiif saalfatu (dhabu):

A. Wallaalaa beekaaf,

B. Laafaa jabaaf,

C. Deega dureessaaf.

65. ሦስት ነገሮችን በሦስት ነገሮች ሰበብ ይድናሉ፤

ሀ. መሃይም በአዋቂ ምክንያት፤

ለ. ደካማ በብርቱ ምክንያት፤

ሐ. ደካውን በሀብታሙ ምክንያት።

መሃይም በአዋቂ ምክንያት ደካማውም በብርቱ ምክንያት ደካም በሀብታም ምክንያት ከተለያዩ ችግሮች ይድናሉ ማለት ነው። አዋቂው ማይሙን አስተምሮ ችግር እንዳይደርስበት ማድረግ መቻሉን ሀብታሙም ደካውን ረድቶ ወይም እንዲረዳ አድርጎ ብርቱም ደካማውን እንደሰብርቱ ሊያደርገው መቻሉን ገላጭ ነው በሌላ አባባል መሃይም አዋቂ ወገን ደካማም ብርቱ ወገን ደካውም ሀብታም ወገን ከኋላ ካላቸው ይከበራሉ ማለት ነው።

3.5. ጉድለትን ¾T×S Kh~

u²=| Y ` ¾} cvcucf #ዋሰዲ\$ >vvKA< " <Ö!f >Mv É`Ñ> <" ፤ >w[" < ¾ማÃHፀE ÑÇÁ< " ፤ ያለባቸው " ÃU ÁKÑ፤ያቸው ¾T×Y" " < É`Ñ> <" ፤ óÃÇu=c ¾J' < 'UÉ" ዎችን ወይም ቀረቤታዎ < " uØpK< õ_ >Mv MÓ, <" ¾T×S K_j ~ " + " <:

u>vvKA± " <eØ >w[" < ¾k[u<f ሁኔታዎችና ድርጊቶች ለፍሬ የሚበቁ J' " < AM} N—
 " + " <: እውነታውን ከምሳሌ• ቷ S [Çf Ã%KM::

66. Waa sami sami hin geettu:

- A. Namni mana hin qabne simbira hin gayu,
- B. Namni sanyii ufii hin beekne re'ee hin gayu,
- C. Namni gadoo (aaloo) hin beekne saree hin gayu.

66.ሦስት ነገሮች ከሦስት ነገሮች ያንሳሉ፤

ሀ. ቤት የሌለው ሰው ከወፍ ያንሳል፤

ለ. ወገኑን የማያውቅ ሰው ከፍየል ያንሳል፤

ሐ. ቂም የማይይዝ ሰው ከውሻ ያንሳል።

ስትብር የምትውል ወፍ እንኳን ማደሪያ ጎጆ እንደሚያስፈልጋት አውቃ ትሠራለች። ወፍ እንኳን የተገነዘበችውን ሳይገነዘብ ቀርቶ ገበና ሸፋኙን ቤት ያልሠራ ሰው ከወፍም ያንሳል ማለት ነው ። የወፍን ያህል እንኳ ማሰብ አይችልም ማለት ነው። ፍየልን ከሌሎች እንስሳት ጋር እንኳን ብናሠማራ ጥሎአቸው ወደ ፍየሎች ይመለሳል፤ ወገኑን ይፈልጋል እንጂ ከሌሎቹ ጋር አሺ ብሎ አይቆይም ።እናም ወገኑን የማያውቅና ወደ ወገኑ የማይጠጋ ሰው ከእንስሳው ፍየል ያንሳል ማለት ነው። የፍየልን ያህል እንኳን አያስብም ማለት መሆኑ ነው። ውሻ በተፈጥሮ የበደለውን ሰው አይረሳም። ቀን ጠብቆ ቂሙን ይወጣል። የደረሰበትን በደል የሚረሳ ሰው ከውሻ ያንሳል ማለት ነው። ውሻ የሚያስበውን ያህል እንኳን ማሰብ አይችልም ማለት ነው።

67. Waa sami tasa bade:

- A. Dubbii (qaaqa) mana dhugaatii-kan dubbatu hin hambifatu homtuu jalaa hin dhageeffatu,
- B. Aduu rooba keessa baatu-oo'itee waa itti hin afatan qorrataniif waa isii hin oo'ifatan,
- C. Saree guyyaa duttu-bineensa dukkanaa hin argine ta'ee of irraa hin ari'an.

67. ሦስቱ ከንቱ ልፋቶች፤

ሀ. የመጠጥ ቤት ጫወታ፤

ለ. እየዘነበ የምትወጣ ፀሐይ፤

ሐ. በቀን የሚጮህ ውሻ።

የመሽታ ቤት ጫወታ ተናጋሪው ያለውን ሐሳብ ሁሉ ይግለጽ እንጂ ሰሚ አይኖረውም ምክንያቱም በመጠጥ መንፈስ ስለሚነጋገሩ ልፋቱ ፋይዳ ቢስ ይሆናል ማለት ነው በተለምዶ መጠጥ ቤት ውስጥ በሞቅታና በጨኸት ምክንያት በሥርዓት መደማመጥ አለመኖሩን ያሳያል። ይህም ኅብረተሰቡ ለመሽታ ቤት ጨዋታ ዝቅተኛ አመለካከት እንዳለው ያሳያል መሽታ ቤትን እንደቁምነገር መወያያ ቦታ ሳይሆን እንደ አልባሌ ቦታ እንደሚያይ ጠቋሚ ነው። ዝናብ እየዘነበ የምትወጣ ፀሐይም ስለማያስጡባት፣ ስለማያደርቁባት፣ በረደን ብለው ስለማይሞቁባትም ድርጊቷ ከንቱ ልፋት መሆኑን አመልካች ነው። በቀን የሚጮህ ውሻም ከሌባ፣ ከጠላት፣ ከጅብ ስለማያስጥል ድርጊቱ ከንቱ ልፋት መሆኑን ያስተምራል ይልቅ ጨኸቱ ፋይዳ የሚኖረው በሌሊት ቢሆን ነው የሚል አንድምታ አለው።

68. Waa sami waa sami irraa fokkuudha (ni fokkisa):

- A. Qurcii irraa qubeen (amartiin) fokkuudha,
- B. Hiyyeessa irraa moorri fokkuudha,
- C. Hayyuu (beekaa) irraa kijibni fokkuudha.

68. ሦስት ነገሮች ከሦስት ነገሮች አያምሩም (አስነዋሪ ናቸው)፤

ሀ. ከቆማ ጣት -- የጣት ቀለበት፤

ለ. ከደሀ -- ቦርጭ፤

ሐ. ከአዋቂ (ምሁር) -- ውሻት።

ቀለበት የሚያምረው ሙሉ ጣቶች ላይ እንጂ በተቆመጠ ጣት አይደለም ሁሉም ከመሰሉ ያምራል። ትላብሰው የላት ትከናነበው አማራት የሚለውን አባባል ያሳያል። ቦርጭ ያለው ሰው ሀብት ያለው ነው የሚል ግምት በኅብረተሰቡ ዘንድ መኖሩን ያመለክታል። ደኸ ከሆነ ግን ቦርጫም መሆን አያምርበትም ማለትም ነው ቦርጭ የሚያምረው ሀብት ካለው እንጂ ካጣ መሆን የለበትም ማለት ነው የአዋቂ ምልክቱ እውነትን መናገር ምሁር ለሕሊናው ተገዝቶ ለሐቅ ዋስ ጠበቃ መሆን አለበት እንጂ መዋሽት የለበትም ማለት ነው። መዋሽት ከማንም ባያምርም ከምሁር (አዋቂ) ሲሆን ግን የማይጠበቅና አስጠሊ መሆኑን ለማስገንዘብ ነው።

69. Aanan sadi aanan bade, aanaan sadi aanaa bade:

69.1 Aanan sadii bade

- A. Aanan saree aanan bade,
- B. Aanan harree aanan bade,
- C. Aanan namaa aanan bade,

69.1 Aanaan sadii bade

- A. Aanaan gowwaan aanaa bade,
- B. Aanaan luyni/sodaattuu/ ykn dabeessaa aanaa bade,
- C. Aanaan doqni (dondhaa) aanaa bade,

69. ሦስቱ ፋይዳ ቢስ ወተት እና ወገኖች፤

69.1 ሶስቱ ፋይዳ ቢስ ወተት፤

- ሀ. የውሻ፤
- ለ. የአህያ፤
- ሐ. የሰው።

የውሻ፣ የአህያና የሰው ወተት ፋይዳቢስ ናቸው የሚባለው ሦስቱም ሦስቱ የወለዱትን ብቻ ከማሳደግ ውጭ ሌሎቹን ስለማያሳድጉ በፋይዳቢስነት ተፈርጆዋል። ልጆቻቸውን ብቻ ነው የሚጠቅሙት። በኅብረተሰቡ አተያይ ፋይዳ ያለው ወተት ሁሉን ማሳደግ የሚችል ነው ማለት ነው። በአጭሩ ፋይዳ ያለው ወተት የላም ነው የሚል አንድምታ አለው። አሮሞ ለላም ከፍተኛ ቦታ እንደሚሰጥ አመልካች ነው።

69.2. ሦስቱ ፋይዳ ቢስ ወገኖች፤

- ሀ. ሞኛሞኝ ወገን፤
- ለ. ፈሪ ወገን፤
- ሐ. ንፋግ ወገን።

ሞኛ ሞኝ ወገን እሰው ፊት ያዋርድሃል። መጥፎ ነገር በመናገር ወይም መጥፎ ድርጊት አድርጎ እንድትሸማቀቅ ያደርግሃል፤ ያሳፍርሃል። በዚህ ምክንያት ነው ፋይዳ ቢስ ወገን

የተባለው ፈሪም ጠላት ቢከብህ እንኳን ቦቅባቃ በመሆኑ ጥሎህ ይሸሻል የእነሱ ወገን ፈሪ ነው በሚል ወቀሳ ይደርስብሃል። ሰው እያየው ከወገኑ ሲሸሽ ቢታይ ያሳፍራል። ንፉግ ወገንም ፋይዳቢስ ነው እሱ እያለው ወገኖቹ በረሃብ አለንጋ ይገረፋሉ ወይም ያልቃሉ ወገን ለወገኑ ካልደረሰ ዋጋ እንደሌለው አመልካች ነው።

70. waa sadi keesatti waa sadi hafte kan waa sadi taatu:

- A. Arjaa keessatti doqnummaan hafte, kan kennee hambifatu,
- B. Wallaala keessatti beekumsi hafte, kan ala oolee galu,
- C. Lunna keessatti jaynummaan hafte, kan mana sibiilli jiru bulu.

70. በሦስት ነገሮች ውስጥ የሆነ ነገር ቢቀር ነው፤

- ሀ. እቸርነት ውስጥ የቀረ ነፋግነት ከሰጠው ውስጥ እንዲያስቀር ያደርገዋል፤
- ለ. አላዋቂ ውስጥ የቀረ ዕውቀት ውሎ እንዲገባ ይረዳዋል፤
- ሐ. ፈሪ ውስጥ የቀረ ድፍረት ጦር ባለበት ቤት እንዲያድር ያደርገዋል።

በቸር ውስጥ የቀረው ንፋግነት ቢኖር ነው ሁሉንም ያልሰጠው፤ በአላዋቂ ውስጥ የቀረ ዕውቀት ቢኖር ነው በሰላም ውሎ የሚገባው። በፈሪ ውስጥም የቀረ ድፍረት ቢኖር ነው፤ ጦር ባለበት ቤት ውስጥ የሚያድረው ማለት ነው። ፍጹም ቸር፣ ፍጹም አዋቂ ፍጹም ፈሪ ማለት አስቸጋሪ መሆኑን አባባሉ ይገልጻል።

71. Gowwaa dhalchuun sadi gubachuudha:

- A. Isa nama irraa eegda,
- B. Nama isa irraa eegda,
- C. Ofii keetu isa irraa eegda.

71. ሞኝን መውለድ ሦስቴ መቃጠል ነው፤

- ሀ. ሰዎችን እንዳያስቀይም ትጠብቀዋለህ ትጠነቀቃለህ፤
- ለ. ሰዎች እንዳያስቀይሙት ትጠብቃለህ ትጠነቀቃለህ፤
- ሐ. አንተ ራስህ እንዳታስቀይመው ትጠነቀቃለህ።

ሞኝን መውለድ ብዙ ጊዜ መናደድን ማረርን መጎሳቆልን፣ መባከንን ወዘተ እንደሚያስከትል ይገልጻል ሰዎችን እንዳያስቀይም በመጠበቅ ሰዎች እንዳያስቀይሙት በመጠበቅና ጠባቂው እራሱ እንዳያስቀይመው በመጠንቀቅ ፍዳ ማየትን ያሳያል።

72. Waa sadii waa sadiituu irra jira:

- A. Namicha lubbuu hin beekne, harraagessatu irra jira,
- B. Nama sanyii ofii hin beekne, re'ee (qaqallitu) irra jira,
- C. Nama gurra (maqaa) hin beekne niitii isaatu irra jira.

72. ከሦስት ነገሮች ሦስት ነገሮች ይበልጣሉ፤

- ሀ. ከፈራ ሰው ቁራ ይበልጣል፤
- ለ. ወገኑን ከማያውቅ ሰው ፍየል ይበልጣል፤
- ሐ. ክብር ከማያውቅ ሰው ሚስቱ ትብልጣለች።

ሦስት ነገሮችን በሁለት ሁለት ከፍሎና አወዳድሮ አንዱ ከአንዱ መሻሉን የሚገልፅ ነው። አንደኛው ሰው ፈራ መሆን የለበትም። ከፈራ ግን በፈሪነት የሚታወቀው ቁራ እንኳን ከእሱ ይሻላል የሚል አንድምታ አለው ዓላማው በፈሪነት ስሙ እንዳይጠፋ ማድረግ ነው ሁለተኛው ወገኑን ከማያውቅ ሰው ፍየል መሻሉን ገላጭ ነው። እንስሳው ፍየል እንኳ ወገኑን ስለሚያውቅ ከሌሎች እንስሳት ጋር ቢያስማሩት ትቶአቸው ወደ ፍየሎች ይመለሳል። ወገኑን የማያውቅ ሰው ከፍየል ያንሳል ማለት ነው። ሦስተኛው ክብር ከማያውቅ ሰው ውሻ ይሻላል ውሻ ሰውን በማክበር ጭራውን ይቆላለታልና።

73. Waa sadi waa sadiin walkeessa:

- A. Gowwaa gamna of se'u dubbiin isaa lolaan walkeessa,
- B. Deegaa dureessa of se'u bobbaan loon isaa harree fi re'een Walkeessa,
- C. Dhiirsa yaraa bultiin (nyaanni) isaa ijoolleen walkeessa ykn niitii yartuu nyaanni abbaawarraa keessummaan walkeessa.

73. ሦስት ነገሮች ከሦስት ነገሮች ጋር ቅይጥ ናቸው፤

- ሀ. ብልጥ ነኝ ባይ ሞኝ ንግግሩ ከጠብ ቅይጥ ነው፤
- ለ. ሀብታም ነኝ ባይ ደኸ የከብቶቹ ስምሪት ከአህያና ፍየል ተቀይጦ ነው፤
- ሐ. ገልቱ ሴት የባሏ ገበታ ከእንግዳ ጋር ነው።

ብልጥ ነኝ ባይ ሞኝ፤ ሀብታም ደኻ ትዳሬን በጥሩ ሁኔታ ይገኛለሁ ባይ ገልቱ ሴት ስህተታቸውን ሊደርሱበት ያልቻሉና ነገሮች የተደበላለቀባቸው ሰዎች መሆናቸውን ይገልጻል ብልጥ ነኝ ባይ ሞኝ ንግግሩን ከጠብ ጋር በማድረግ እራስን ያጋልጣል ከሞኝ ምልክቶች አንዱ ጠብ ወይም ጥል ነው ማለት ነው ሀብት ያለው ሰው ምልክቱ ከብቱን ለብቻው ማሰማራት ነው። ሀብታም ነኝ ደካው ግን ከብቱን አበረከትሁ ብሎ ከአህዮች ጋር በማሰማራት ግራ የተጋባ ደካ መሆኑን ይገልጻል። የገልቱ ሴት ምልክትም የባሏን ገበታ ከእንግዳ ጋር በማድረግ እንክፍን ትገልጻለች። ባለሙያ ብትሆን የባልና የእንግዳ ገበታ የተለያየ ይሆን ነበር ማለት ነው።

- 74. Waa sadii dhibde abbaati,
 - A. Re'een xiqqoon dhibdee abbaati, akkuma nama re'iin baay'ee qabutti rakkata malee woomaa hin gootuuf,
 - B. Oorruun xiqqoon dhibdee abbaati, kan woomaa hin gooneef waggaa guutuu warra baay'ee qabu wajjin eeguuf ala bula,
 - C. Barumsi xiqqoon dhibdee abbaati, ofii hin caldhisuu ofii mmoo garuu hin geessitu.

74. ሦስት ነገሮች የባለቤቱ ችግሮች ናቸው፤

- ሀ. አነስተኛ ፍየሎች ያሉት ሰው ብዙ ያለውን ሰው ያህል ይቸገራል፤
- ለ. አነስተኛ የእርሻ ቦታ ያለውም ብዙ እንዳለው ሰው ለጥበቃው እውጭ ያድራል፤
- ሐ. ትንሽ ዕውቀትም አስቸጋሪ ነው ዝም ብሎ አይቀመጥም ግን የሚያመጣውፋይዳ የለም።

አነስተኛ ዕውቀት፣ ፍየሎችና የእርሻ ቦታ ያለው ሰው የያዘውን/የሀብታሙን ያህል እንደሚቸገር ይገልጻል። ይህም ማለት አነስተኛ ፍየሎች ያለው ሰው ብዙ ፍየሎች ካሉት እኩል ማልፋቱን፤ አነስተኛ የእርሻ ቦታ ያለውም እርሻውን ለመጠበቅ ብዙ እንዳለው ሰው እንደሚለፋና አነስተኛ ዕውቀት ያለውም ዝም ብሎ እንደማይቀመጥ ይገልጻል። “ትንኝም ለሆዱ ዝሆንም ለሆዱ ወንዝ ወረዱ” የሚለውን ሐሳብ ገላጭ ነው።

75. Namni waa sadi hin qabne mi'aa waa sadi dhaba:

- A. Namni ija hin qabne mi'aa barreedinnaa dhaba,
- B. Namni gurra (dhageettii) hin qabne mi'aa dubbii dhaba,
- C. Namni ilkaan hin qabne mi'aa foonii dhaba.

75. **ሦስት ነገሮችን ያጣ ሰው የሦስት ነገሮችን ጣዕም ያጣል፤**

- ሀ. አይነ ሥውር የሆነ የቁንጅናን ለዛ ማወቅ ያቅተዋል፤
- ለ. መስማት የተሳነው የነገርን ለዛ ማወቅ ያቅተዋል።
- ሐ. ጥርስ የሌለው የሥጋን ጣዕም ማወቅ ያቅተዋል።

አይነሥውር፣ መስማት የተሳነውና ጥርስ የሌለው ሰው የሦስት ነገሮችን ጣዕም ማወቅ እንደሚችሉባቸው ይገልጻል አይነሥውሩ የቁንጅናን የማድነቅ መስማት የተሳነው የነገርን ለዛ ጥርስ የሌለው ደግሞ የሥጋን ጣዕም የማወቅ ችግር እንደሚገጥማቸው ይገልጻል።

76. Waa sadiif na hin qalinaa jette hoolaan:

- A. Araara masaanuutiif,
- B. Araara du'aa fi ilma namaatiif,
- C. Araara rabbii fi nama haadhaa fi abbaan abaarteeif.

76. **ለሦስቱ ችግሮች መፍትሔነት ብላችሁ አትረዱኝ አለ በግ፤**

- ሀ. ጣውንቶችን ለማስታረቅ፤
- ለ. ሞትንና የሰውን ልጅ ለማስታረቅ
- ሐ. ሐ. በአምላክና እናትና አባቱ በረገሙት ሰው መካከል እርቅ ለማውረድ

በግ ጣውንቶችን ለማስታረቅ ሞትንና የሰውን ልጅን ለማስታረቅ አምላክንና እናትና አባት የረገሙትን ለማስታረቅ አትረዱኝ ማለቱን ገላጭ ነው። ለማይቻል ነገር መስዋዕት አታድርጉኝ ማለቱ ነው። ይህም ጣውንታሞች በፍፁም እንደማይታረቁ ሞትና የሰው ልጅም እንደማይታረቁ አምላክና በአባቱና እናቱ የተረገመ ሰውም በፍፁም እንደማይታረቁ ይገልጻል።

77. Mudaan namaa akkataa sadiin hiikkama:

- A. Tokko hin obsan,
- B. Tokko hin gorsan,
- C. Tokko hin dhoksan.

77. የሰዎችን እንክንቻግር በሦስት መንገድ መፍታት ይቻላል፤

- ሀ. አንዱን በመቻቻል(በትዕግስት)፤
- ለ. አንዱን በመምከር፤
- ሐ. አንዱን በመደበቅ፡፡

ሰዎች የሚፈጥሩትን ችግሮች በተለያዩ ዘዴ ከፋፍሎ መፍታት እንደሚቻል ይገልጻል፡፡ ይኸውም አንዱን በመቻቻል/በማቻቻል/ በትዕግሥት አንዱን በመምከር አንዱን ደግሞ በመደበቅ መፍታት እንደሚቻል ጠቋሚ ነው፡፡

78. Dhugaan waa sadi isuma keessatti bade:

- A. Dhugaan dhiiraa dhiirumaa keessatti bade,
- B. Dhugaan dubartii dubartima keessatti bade,
- C. Dhugaan sa'aa (ameessaa) sa'uma keessatti badde.

78. በአንድ ስም አጠቃልሎ መጠራት የሦስት ነገሮችን እውነት ያዛባል፤

- ሀ. የጀግናና የፈሪ ልዩነት ተሸፍኖ ወንድ በሚል ስም መጠራት እውነታን ያዛባል፤
- ለ. የባለሙያና የገልቱ በአንድ ስም (በሴት) መጠራት እውነታን ያዛባል፤
- ሐ. የወተታምና የወተት የለሽ (ባኩ) ልዩነትን ሸፍኖ በአጠቃላይ ጥገት በሚል ስም መጠራት እውነታን ያዛባል፡፡

ጀግናና ፈሪ በአንድ ስም (ወንድ)፣ ባለሙያና ገልቱ በአንድ ስም (ሴት) እና ወተታምና ወተት የለሽ ላም (ጥገት) በአንድ ስም መጠራት ሐቅን ስለሚያዛባ አንዱ ባንዱ ሥር ተሸፍኖ ያለስራው መመስገን የለበትም ማለት ነው፡፡ እንደየሥራቸው ተገምግመው ስም ሊሰጣቸው ይገባል እንጂ በጋራ ስም መጠራት ተገቢ አለመሆኑን አመለካኝ ነው፡፡

79. Waa sadi jala saalfatu:

- A. Gowwaa yoo dubbatu,
- B. Luyna (dabeessa) yoo dheessu,
- C. Farda sangaa yoo rincicu (dhibaayyu).

79. ሦስት ነገሮች ያሣፍራሉ (ያሸማቅቃሉ) ሦስቱ አሣፋሪ ድርጊቶች፤

- ሀ. ሞኑ ሲናገር፤
- ለ. ራው ሲሸሸ፤
- ሐ. ጮሎው ፈረስ ሲለግም፡፡

ሞኝ መናገር በማይገባው ቦታ መጥፎ ነገር ይናገርና ዘመድ አዝማዱን እንዲሸማቀቅ ያደርጋል ማለት ነው። ሞኝ በተናገረው ሰሚውም አብሮ ይሸማቀቃል። የፈሪ ሽሽትም ወገኖቹን እንደሚያሳፍርና እንደሚያሸማቀቅ ገላጭ ነው። የማን ዘር፣ ወገን ወይም ንደኛ ተብሎ መጠየቁ ስለማይቀር መለገም የጮሌ ፈረስ ባህሪ አይደለም ለግሞ ከተገኘ ግን ባለቤቱ ስለፈረሱ እንደሚሸማቀቅ አመልካች ነው።

80. Namni waa sadi qajeellon osoo hin hubtain badooma waa sadii dubbata:

- A. Osoo hin beelayin nyaatee bushaa nyaataa ykn soorataa (sagalee) dubbata,
- B. Osoo hirribni hin qabin gadi ciisee hirribni na dide jedhee dubbata,
- C. Osoo hin dadhabin gaagnee yaabbatee sirritti hin deemtu jedhe dubbata.

80. ሰው የሦስት ነገሮችን እውነታ በትክክል ሳይገነዘብ መጥፎነታቸውን ይናገራል፤

- ሀ. ሳይርበው ይበላና የምግቡን ጣዕም የለሽነት ይናገራል፤
- ለ. እንቅልፉ ሳይመጣ ጋደም ይልና እንቅልፍ እንቢ አለኝ ይላል፤
- ሐ. ሳይደክመው በቅሎ ይቀመጥና (ይሳፈርና) ሠጋር አይደለችም ይላል።

«ሳያረጋግጡ ወሬ ሳይገድሉ ጎፈሬ» ከሚለው አባባል ጋር የሚመሳሰል ሲሆን ይኸውም የምግብ ጣዕም የሚታወቀው ርቦን ስንበላ እንጂ ሳይርቦን በልተን ስም ማጥፋት ተገቢ አለመሆኑን፣ እንቅልፍ ሳይመጣ ጋደም ብለን እንቅልፍ እምቢ አለኝ በማለት ፣ ሳይደክመን በበቅሎ ተሳፍረን ሠጋር አይደለችም ብለን ስም ማጥፋት ተገቢ አለመሆኑን ገላጭ ነው። የእራሳችንን ጥፋት ማየት ተስኖን ያለጥፋትና ያለሥራቸው ስማቸውን ማጥፋት ተገቢ አለመሆኑን ይገልጻል።

81. Waa sadi ilma nama irraa fudhattee namaa galchitii, sadi ammo hin galchitu.

81.1. Sadiin namaa galchitu:

- A. Intala,
- B. Deega,
- C. Barumsa.

82. Haati warraa sadi:

- A. Daamuu,
- B. Kinnisa,
- C. Sonsa.

82. ሦስቱ የሚስት ዓይነቶች፤

- ሀ. ጣዝማ፤
- ለ. ንብ፤
- ሐ. ተርብ፤

ይህም በተምሳሌትነት የቀረበ አባባል ነው ተምሳሌትነቱም ጣዝማዋ ለመድሃኒትነት የሚፈለገውን ጥሩ ነገር ደብቃ የምትሠራዋን ሴት አመልካች ነው። ጣዝማ ደብቃ የሠራችውን ጣዝማ ማር ብልህ ሰው ፈልጎ ደርሶበት ከቆረጠ በመናደፍ አትተናኮልም። ስለዚህ ጣዝማ ባለሙያና መልካም ባህሪ ያላት ሴትን አመልካች ነው። ንብም ታታሪና ባለሙያ ሴትን አመልካች ሆኖ ከጣዝማ የሚለየው ያለአግባብና ያለሥርዓቱ ማሩን ከቆረጠ ንብ እንደሚነደፍ ሁሉ ሴቲቷም የሠራችውን ጥሩ ነገር የማይገባው ሰው ለመውሰድ ቢያስብ ውርደት እንደሚከተለው ያስገነዝባል። ተርብ የገልቱ ወይም ረኸጥ ወካይ ነው። እንደሚታወቀው ተርብ የማር እንጀራውን የሚሠራው ዋሻ ውስጥ ወይም በአልባሌ (ቆሻሻ) ቦታ ነው። የሚሠራው የማር እንጀራም ደረቅና ወለላ የለሽ ነው ለዚህ ለማይረባ ነገር ክፉኛ ይናደፋል ያቃጥላልም “ምላስ አጥንት የላት አጥንት ትሰብራለች” እንደሚባለው ሁሉ ረኸጧም የማይረባ ነገር እየሠራች በዚህ በማይረባ ነገር ክፉ ነገር ተናግራ ሰውን እንደምታስቀይም ገላጭ ነው።

83. Rabbi waa sadiif waa sadi osoo dabalee.

- A. Gootaa lubbuu,
- B. Arjaa horii (qabeenya),
- C. Luynaa (dabeessaa) koola.

83. አምላክ ለሦስት ነገሮች ሦስት ነገሮችን በጨመረ፤

- ሀ. ለጀግና ሕይወት፤
- ለ. ለቸር ሀብት፤
- ሐ. ለፈሪ ክንፍ።

አምላክ ለጀግና ሕይወትን ለቸር ሀብትን፣ ለፈሪ ክንፍን ጨምሮ ቢሰጣቸው ይሻላል ማለት ነው ለጀግናው ሕይወት እንዲጨመርለት የተፈለገበት ምክንያት አንዱ ሕይወት ሲጠፋ ሌላው ተተክቶለት ረጅም ዕድሜ ኖሮ እንዲያገለግል ለቸር ሀብት እንዲጨመርለት የተፈለገበት ምክንያትም በቂ ሀብት አግኝቶ ለሁሉም ሰጥቶ ድሆችን እንዲታደግ ለፈሪ ክንፍ የተባለበት ምክንያት ደግሞ በክንፉ በርሮ ከፈራው ነገር እንዲያመልጥና በዚያውም መሳቂያና መሳለቂያ ሆኖ ለሌላውም ትምህርት እንዲሆን ነው።

84. Gumaan nama sadi hin hanqattu:

- A. Kan dubbatu yoo dubbii dabsee akka malee dubbate,
- B. Kan fudhatu, yoo akka maleen fudhate,
- C. Kan kennu yoo akka maleen kenne.

84. ይዋል ይደር እንጂ ጉማ (ካሣ) የሦስት ሰዎች ካሳ አይቀሬ ነው፤

- ሀ. በሽምግልና ውስጥ አድልዎ ያደረገ ሰው፤
- ለ. ዋሽቶ ካሣ የወሰደ ሰው፤
- ሐ. ካሣ እንደማይገባው እያወቀ የሀL።

ሐቅን አውቀው በመሸፋፈን ውሸት እንዲያሸንፍ ያደረጉ ይዋል ይደር እንጂ የእጃቸውን እንደሚያጡ ገላጭ ነው። አድልዎ ያደረገ የማይገባውን አታልሎ የወሰደ ለማይገባው ሰው የሰጠም ሐቅን በማዛባት መጠየቃቸው እንደማይቀር አመልካች ነው።

85. Jaarsi waa sadi jaalata.

- A. Adii,
- B. Aduu,
- C. Oduu.

85. ሽማግሌ ሦስት ነገሮችን ይወድዳል፤

- ሀ. ነጭ፤
- ለ. ፀሐይ፤
- ሐ. ጫወታ።

ሽማግሌ ነጭ፣ ፀሐይና ወሬ የተባሉትን ሦስት ነገሮች እንደሚወድድ ገላጭ ነው ይህም ሽማግሌዎች ግልፅና እውነት እንጂ አምላክም የማይወደውን ሐሰት እንደማይፈልጉ፤

ሐሳባቸውንም በጫወታ እያዋዘቱ መግለፅ እንደሚፈልጉና በእድሜ የገፉ በመሆናቸው የፀሐይ መቀትንም እንደሚፈልጉ ይገልጻል።

86. Waa sadi namni ni jaalata; isaan garuu kanuma isaanii jalaatu

- A. Dureessa (qabaataa) namni ni jaalata; inni garuu qabeenyuma ofii jalaata,
- B. Daa'ima bareedaa namuu ni jaalata; inni garuu haadhumaa fi abba ofii jalaata,
- C. Nama dhugaa hordofu (dubbatu) namuu ni jaalata, inni garuu rabbuma ofii jaalata.

86. ሦስቱን ነገሮች ሰዎች ይወድዳቸዋል፤ እነሱ ግን የየራሳቸውን ብቻ ነው የሚወዱት፤

- ሀ. ሀብት ያለውን ሰው ይወደዋል፤ እሱ ግን ሀብቱን ነው የሚወደው፤
- ለ. ቆንጆ ልጅን ሰው ይወደዋል፤ እሱ ግን አባትና እናቱን ነው የሚወደው፤
- ሐ. እውነት ተናጋሪ/እውነትን፣ ሐቀኛን ሰው ይወደዋል እሱ ግን አምላኩን ነው የሚወደው።

ሀብት ያለውን ሰው፣ ቆንጆ ልጅን፣ እውነት ተናጋሪ ሰውን ሁሉም ሰው ይወድዳቸዋል ይሳሳላቸዋል። እነሱ ግን የሚወድዱት የየራሳቸውን ነው ሀብት ያለው ሰው ሀብቱን ቆንጆ ልጅም አባትና እናቱን ሐቀኛ ሰውም አምላኩን ብቻ ይበልጥ ይወድዳሉ። የእነሱ ትኩረት በእነሱ ላይ ብቻ መሆኑን ገላጭ ነው።

87. Dubartiin waa sadi osooma sodaattu waa sadi raawwatti:

- A. Waraabeessa ni sodaatu; dallayaa garuu caccabsaa bobeessuu,
- B. Halangee ni sodaatu; abba warraa xiqqeessuun arrabsu,
- C. Beela ni sidaatu; midhaan sanyiif kaayame ni nyaatu.

87. ሴቶች ሦስት ነገሮችን እየፈሩ ሦስት ነገሮችን ሲፈፀሙ ይታያሉ፤

- ሀ. ጅብን ይፈራሉ ግን መከላከያውን አጥር አፍርሰው ማገዶ ያደርጋሉ፤
- ለ. አለንጋን ይፈራሉ ግን አባወራን በመናቅ ይሳደባሉ፤
- ሐ. ረሃብን ይፈራሉ ግን የዘር እህልን ለምግብነት ያውላሉ።

ሴቶች ጅብን፣ አለንጋንና ረሃብን ይፈራሉ። ነገር ግን ከጅብ የሚያስጥላቸውን አጥር አፍርሰው ማገዶ ሲያደርጉ አባወራንም በመናቅ ሲሰድቡ ከረሃብ የሚታደጉበትን የዘር እህል ለምግብነት ሲያውሉ ይታያሉ።

88. Waa sadii filatamoodha:

- A. Jaalalli qulqulluun,
- B. Namaa hoffoltii gochuun (dhiifama namaa godhuun),
- C. Rakkinna obsuun.

88. ሦስት ነገሮች ተመራጮች ናቸው፤

- ሀ. ንፁሕ ፍቅር፤
- ለ. ለአጥፊ ይቅርታ ማድረግ፤
- ሐ. ችግርን በትዕግሥት ማሳለፍ።

ንፁህ ፍቅር ለአጥፊ ይቅርታ የሚያደግር ችግርን በትዕግሥት የሚያሳልፍ የሚመረጡና የሚፈለጉ መሆናቸውን ይገልጻል።

89. Jaarsi akkaataa sadiin hiikkama:

- A. Jaarsi dhufaa jiraa haa eegnuu-----aaqila dureessa,
- B. Jaarsi warra jiraa itti haa gorruu ----aaqila ykn beekaa dulloome,
- C. Jaarsi nu jalaa du'aa haa dhaqqabannuu ---dargaggeessa.

89. ሽማግሌ በሦስት መንገድ ይፈታል፤

- ሀ. መጪ ሽማግሌን እንጠብቅ በተፈጥሮ አዋቂ የሆነን፤
- ለ. እሠፈር ያለውን ሽማግሌ ጎራ እንበልበት ያረጀ፤
- ሐ. ይሞትብናልና እንድረስበት ወጣትን።

መጪ ሽማግሌን እንጠብቅ ማለት በተፈጥሮ አዋቂ የሆነን ሰው አመልካች ነው እሠፈር ያለውን ሽማግሌ ጎራ እንበልበት ማለት ያረጁ አዋቂን እናነጋግርና ልምድ እንቅሰም ማለት ሲሆን ይሞትብናልና እንድረስበት ማለት ደግሞ አፍላ ጉልበት ያለውን ወጣት ነው። በልጅነቱ ደርሰንለት ጥሩ ዜጋ ይሆን ዘነድ ሥራን እናስተምረው ማለት ነው።

90. Waa sadi fuula irraa beeksisa:

- A. Quufa,
- B. Beela,
- C. Jalaala.

90. ሦስት ነገሮች የሰውን ፊት በማየት ይታወቃሉ፤

- ሀ. ጥጋብ፤
- ለ. ረሃብ፤
- ሐ. ፍቅር።

የሰውን ፊት በማየት ብቻ ጥጋብ፣ ረሃብና ፍቅር እንዳለው ማወቅ ይቻላል ማለት ነው። ሳይናገርም ፊቱን በማየት ብቻ ያለበትን ሁኔታ መገመት እንደሚቻል ይገልጻል።

91. Waa sadi hawwii hin bayan:

- A. Fuudha,
- B. Farda sanga yaabbatamu,
- C. Uffata.

91. ሦስት ነገሮች በቃኝ አይባሉም (አይጠገቡም)፤

- ሀ. ትዳር፤
- ለ. ሠንጋ ፈረስ መጋለብ (ግልቢያ)፤
- ሐ. ልብስ መልበስ።

ሰው በየጊዜው በሠርግ ቢያገባ ጥሩ ልብስ ቢለብስ ደስ ይለዋል። ጥሩ ጥሩ ልብሶችን መልበስ ሁሌም ሠርግ በሠንጋ ፈረስ መሄድን በቃኝ የሚል የለም ማለት ነው።

92. Waa sadi waa saditti hikkamti:

- A. Bishaan dheebote ----- ulamaa'ii,
- B. Ibida dhaamote (qorrata) ----- dubartii dhiirsa hin qabne,
- C. Midhaan beelaye ----- intala (dubra) heeruma geette.

92. ሦስት ነገሮች በሦስት ነገሮች ይፈታሉ፤

- ሀ. የተጠማ ውሃ --የሃይማኖት አባት፣ አዋቂ፤
- ለ. የበረደው እሳት --ባለቤት ያጡ፤
- ሐ. የራብው እህል --ለአቅመ ሐዋን/አዳም የደረሱ።

የጠማው /የተጠማ/ ውሃ፣ የበረደው እሳትና የራበው እህል የተለየ ትርጉም አላቸው። ምፀታዊ አነጋገር ነው። ይህም የጠማው ውሃ ተከታዮችን ያስገኘ የሃይማኖት አባት አዋቂ፣ የበረደው እሳት፣ ባለቤት ያጡትን፣ የራበው እህል ደግሞ ለአቅመ ሐዋን ወይም አዳም የደረሱትን አመልካች ነው።

U° ^ō > ^f

ማጠቃለያና ይሁንታ

ሰዎች በሥነቃል ያላቸውን አተያይ፣ ፍልስፍና፣ እምነት፣ ወዘተ ያንጸባርቁበታል፤ f"MAE" ለq×Ö\በታል፤ ለL"K"<" ለe}U\በታል፤ ያወቀውን ያበረታቱበታል። ከተፈጥሮ ጋር ለL+<" Ø\U ለJ" S Øፎ ሰ" -ት ይገልጹበታል፤ ይዘናኑበታል፤ አድናቆታቸውን ወዘተ ይገልጹበታል። አርቆ አስተዋይነታቸውን፣ ነገር አመዛዛኝነታቸውንU ያሳዩበታል። u> ÖnlÄ ሥነቃል ማንበረሰቡ ሕይወቱን መልሶ እንዲመለከት የሚያደርግ በአፍ የሚተላለፍ Øuv© መስታወት ነው።

ይህ ጥናታዊ ጽሑፍ የኮፊሌን አርሲ ኦሮሞ #ዋሰዲ\$ አባባሎች ሙሉ በሙሉም ባይሆን አብዛኛውን ተመልክቷል። የወረዳ" < Qዝብ በርካታ ስነ ቃላዊ ሀብቶች ቢኖሩትም በዚህ ጥናታዊ ጽሁፍ ውስጥ #ዋሰዲ\$ አባባሎች ብቻ ተመርጠው ተተንትነዋል። በወረዳው ውስጥ የሚነገሩት #ዋሰዲ\$ አባባሎች በሚያነሱአቸው አንኳር ጉዳዮች ማለትም ትምህርት፣ ተፈጥሮ፣ ንጽጽር፣ አለመጣጣምና ልዩ ልዩ ሃሳቦች ሥር ተደልድለው ተተንትነዋል። ጥናቱ ማህበረሰቡ የመመካከር፣ የመተሳሰብ የመፈቃቀርና የትህትና ባህል እንዳለው ያሳያል። በማህበረሰቡ ያለውን የሚያካፍል እንደሚወደስ ሁሉ ተቃራኒው በአንጻሩ እንደሚወገዝ፣ ስራ ወዳድ እንደሚከበር የማይሰራ እንደሚነቀፍ፣ አባባሎቹ ቁልጭ አድርገው ያሳያሉ። በአጠቃላይ ምን ዓይነት ባህሪ ያለው ሰው እንደሚወደድና እንደሚጠላ ከአባባሎቹ መረዳት ይቻላል።

በአንጻሩ ደግሞ እያዘናና ለማስተማር½ ለመምከር½ ለመደገፍ½ ለመቃወም½ ሥነ ምግባራዊ እሴትን ለማስተላለፍ½ የህብረተሰቡን ህግና ደንብ ለመጠበቅ½ ልምድን ለማካፈል½ ወዘተ የሚያገለግለውን ይህን ጥበባዊ ቅርስ አጥንቶ በአግባቡ በማደራጀት ተገቢ ሆኖ እያለ በስፋት ተጠንቶና ተመዝግቦ ባለመያዙ በዕድሜ ባለፀጎች አእምሮ ውስጥ ብቻ ተይዞ እየታፈነ½ እየደበዘዘ½ እየተረሳና እየቀጨጨ ከእነሱ ጋር እመቃብር አፋፍ እየደረሰ መገኘቱ የጥናቱ መረጃ በተሰበሰበበት ወቅት ተስተውሏል። ከዚህ በመነሳት የሚከተሉት ይሁንታዎች ተሰጥተዋል፤

1. #ዋሰዲያዎችን ሳይከለሱና ሳይበረዙ እስከነወዛቸው በብዛት በመሰብሰብ ጥናት እንዲካሄድበት ማድረግ
2. በቃል ብቻ በመተላለፍ ያሉትን መሰል አባባሎች በጽሁፍ ማስፈረግ
3. #ዋሰዲያ አባባሎችን በስርአተ ትምህርት ውስጥ በማስገባት ወጣቱ ትውልድ እንዲማር ማድረግ
4. ወላጆችና መላው ህብረተሰብ አዲሱ ትውልድ አባባሎችን በተለያዩ ዘዴዎች ተምሮ ተግባራዊ እንዲያደርግ ማነሳሳትና መደገፍ በእጁ አስፈላጊ ነው።

ዋቢ መጻሕፍቶች

ሁሴን በዳሶ^{1/2} “ክሊርሲ የተሰበሰቡ የኦሮምኛ ተረትና ምሳሌዎች” ^{1/2} አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ^{1/2}
ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነጽሁፍ ክፍል $K > \text{ } fe < K \text{ }$ ዲግሪ ማሟያ $\frac{3}{4}k[u$
ጽሁፍ፤ 1968 ዓ.ም.።

ሁሴን ለንደሳ^{1/2} “የሚዜሙ የክሊርሲ ኦሮሞ ሥነቃላዊ ግጥሞች” ^{1/2}

አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ^{1/2} ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነጽሁፍ ክፍል ለክርትስ
ባችለር ዲግሪ ማሟያ የቀረበ ጽሁፍ፤ 1980 ዓ.ም.።

ሙሉጌታ ነጋሣ^{1/2} “ከጅባትና ሜጫ አውራጃ የተሰበሰቡ የገበሬውን ህይወት

የሚያንጸባርቁ የኦሮምኛ ተረቶች” ^{1/2} አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ^{1/2} ለኢትዮጵያ
ቋንቋዎችና ስነጽሁፍ ክፍል $K > \text{ } fe$ ባችለር ዲግሪ ማሟያ የቀረበ ጽሁፍ፤
1976 ዓ.ም.።

አወቀ ወቤ^{1/2} “የወላይትኛ ተረቶች” ^{1/2} አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ^{1/2} ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና

ስነጽሁፍ ክፍል ለክርትስ ባችለር ዲግሪ ማሟያ የቀረበ ጽሁፍ፤ 1975 ዓ.ም.።

እንግዳ ወልደ ማርያም^{1/2} “በጭላሎ አውራጃ በአማርኛ የሰማኋቸው ተረቶች” ^{1/2} አዲስ

አበባ ዩኒቨርሲቲ^{1/2} ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነጽሁፍ ክፍል ለክርትስ ባችለር
ዲግሪ ማሟያ የቀረበ ጽሁፍ፤ 1976 ዓ.ም.።

ዘሪሁን አስፋው^{1/2} የስነ ጽሁፍ መሰረታዊ ድንጋጌ ^{1/2} አዲስ አበባ ንግድ ማተሚያ ድርጅት^{1/2} 2000

ዓ.ም.።

ጥሩነህ አበራ^{1/2} “የቦኬ ቁኒ ኦሮሙ ተረቶች” ^{1/2} አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ^{1/2} ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና

ስነጽሁፍ ክፍል ለክርትስ ባችለር ዲግሪ ማሟያ የቀረበ ጽሁፍ ፤ 1982 ዓ.ም.።

ፀጋዬ ገዳ^{1/2} “የጉጂ ተረትና ምሳሌዎች” ^{1/2} አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ^{1/2} ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና

ስነጽሁፍ ክፍል ለክርትስ ባችለር ዲግሪ የቀረበ ማሟያ ጽሁፍ፤ 1973 ዓ.ም.።

ፈቃደ አዘዘ^{1/2} የስነ ቃል መምሪያ ^{1/2} አዲስ አበባ^{1/2} ኢንተርናሽናል ጀርመናዊ የጎልማሶች

ትምህርት መረጃ ተቋም፤ 1991 ዓ.ም.።

- Bender, M. Language in Ethiopia. Oxford: Oxford University press, 1976.
- Bukenya, K. Understanding oral literature. Nairobi: Nairobi university press, 1994.
- Courlander, Harold. A Treasury African Folklore. New York: Crown publisher inc., 1975.
- Dorson, Richard. Folklore and Folk life: an introduction. London: University of Chigago press, 1972.
- Finnegan, Ruth. Oral Literature in Africa. Oxford: Clarendon press, 1970.
- Hasan Waaqayyoo. " *Waa Sadii Manguddoo Oromoo* " Barruulee Waggaa 19^{ffaa}. Roobee: Dhaabbata Leenjii Barsiisota Roobee, 1991.
- _____ " *Waa Sadii Manguddoo Oromoo* " Barruulee Waggaa 20^{ffaa}. Roobee: Dhaabbata Leenjii Barsiisota Roobee, 1992.
- Kroppe, Alexander H. The Science of Folklore. New York: Norfon and Company inc, 1964.
- Nagaash Tolaa. " *Mammaakkaa fi Lakkofsa Sadii* ". Wiirtuu jildii 5^{ffaa}. Finfinee: Biiroo Aadaafi Beeksisa Oromiyaa Gumii Qormaata Afaan Oromoo, 1992.
- Shamsaddiin Yusuuf . " *Waa Sadi* ". Wiirtuu jildii 6^{ffaa}. Finfinee: Biiroo Aadaafi Beeksisa Oromiyaa Gumii Qormaata Afaan Oromoo, 1993.

የኮፊሌ ወረዳ ካርታ

